

לדמותו של אברהם אבינו

ד"ר אבי וינרוט, עו"ד

מוקדש בכאב נצחים לעילוי נשמות:

אמי מורתי הי"ה דרייזל וינרוט ע"ה בת ר' אריה אפטרגוט ז"ל - הכ"מ
אבי מורי הי"ה משה אהרן ב"ר מרדכי אליעזר וינרוט ז"ל
חמותי הי"ה נעכא בת מנחם הלוי שטרנטל ע"ה

כג **מִשְׁקְלוֹ וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל-יָדֶיהָ עֵשְׂרֵה זָהָב מִשְׁקָלָם: וַיֹּאמֶר**
בֵּת-מִי אֵת הַגִּידִי נָא לִי הַיֵּשׁ בֵּית-אָבִיךָ מְקוֹם לָנוּ לָלִיךְ:
 כד **וַתֹּאמֶר אֵלָיו בֵּת-בְּתוּאֵל אֲנֹכִי בֶן-מְלָכָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְנַחֲוֹר:**

ר ש י

ושני צמידים. רמו לשני לוחות מזומדות: עשרה זהב משקלם. רמו לעשרת הדגרות שבהן: (כג) ויאמר בת מי את. לאחר שנתן לה שאלה ויין לפי שהי' נטוח זכותו של אנרהס שהללית הקצ"ה דרכו: ללין. ויח' לינה אחת. לין שס דצר והיא אמרה ללון כמה לינות: (כד) בת בתואל. ויטו השיצמו על ראסון ראסון ועל אחרון אחרון:

גור אריה

ממנה הזרע המבורך אשר להם אלו ג' דברים, אשר הם עמודי עולם. ויש לפרש כי בקע משקלו, שרמו לה בו שקלי הקרבנות — רמו לה טהרות נפשותיהן של ישראל, אשר הם קונים שלימות הנפשי, שנתן הקב"ה להם מצוה זאת בקע משקלו לכפר על נפשותיהן ולטהרם, וזהו מורה על זכוך הנפש שלהם¹⁰¹. וכן בקע משקלו בעצמו — הוא

חסד אינו מישראל⁹⁵. והטעם שבישראל דוקא הם אלו דברים, כי אלו שלשה דברים הם עמודי עולם שהעולם עומד עליהם, ולכן אלו ג' דברים נתנו לאבות, שהם יסוד ועמודי עולם⁹⁶. גמילות חסד לאברהם⁹⁷, עבודה ליצחק שנעקד על גבי מזבח⁹⁸, תורה ליעקב יושב אוהלים (להלן כה, כז)⁹⁹. ומן האבות בא לישראל¹⁰⁰. ורמו לה כיון שהיא גומלת חסדים — ראוי היא שיבא

שבועה היא מאת בני ישראל ברית עולם' [ויקרא כד, ה]... שאינו מקבל קרבן אלא מישראל". (95) כלשון הזה לא מצאתי בחז"ל. אך ביבמות עט. אמרו ג' סימנים יש באומה זו — רחמנים ביישנים וגומלי חסדים, וכתוצאה מכך ידע דוד להרחיק את הגבעונים מישראל מחמת שלא היו רחמנים. ועל הרחקת הגבעונים נאמר [ש"ב כא, ב] "והגבעונים לא מבני ישראל המה". א"כ מי שחסר את אחד מהסימנים הללו — "לא מבני ישראל" הוא. ומוכח מכך שגמ"ח מיוחדת לישראל עד כדי כך שהנמנע מגמ"ח חסר לו בשם "ישראל". וראה עוד ב"ב י: שאמרו על חסד שעושים העכו"ם "וחסד לאומים חטאת" [משלי יד, לד]. (96) בר"ה יא. אמרו שהאבות הינם "איתני עולם". וראה לעיל בגו"א יז, כב, אות כא אודות שהאבות הם מרכבתו של הקב"ה, ובהערות שם. (97) כמו שביאר בדה"ח פ"א מ"ב [כח:]: "כי גמ"ח שהיה מידת אברהם, כמו שמבואר בכתוב שהיה וריו בכל גמ"ח, דהיינו קבלת אורחים [לעיל יח, ביי]. וכן ממה שהכתוב אומר [לעיל כא, לג] זיטע אשל בבאר שבע, ודרשו ז"ל [סוטה י]. פונדק או פרדס... וכתוב [מיכה ז, ב] 'יתן אמת ליעקב חסד לאברהם', ודבר זה מבואר, ואין להאריך כלל". וראה עוד בח"א ליבמות עט. [א, קמד:] שכתב: "גמ"ח מן אברהם, דכתיב אצלו [לעיל יח, יט] 'למען אשר יצוה את בניו ואת ביתו אחריו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה וגו'', הרי לך כי מידת אברהם מידת החסד כאשר ידוע". (98) כפי שכתב בדה"ח שם [ריש כט:]: "יצחק זכה במידת העבודה שהרי הקריב עצמו ע"ג המזבח. ובמדרש [ויק"ר ב, ז] — אותו היום שהעלה אברהם את יצחק בנו ע"ג המזבח תיקן הקב"ה שני כבשים, אחד בשחרית ואחד בין הערבים... בשעה שישראל מקריבין וקוראים את המקרא הזה [ויקרא א, יא] 'צפונה לפני ה' זוכר עקידת יצחק בן אברהם... הרי כי בשביל העקידה היה העבודה אל הש"י מפני כי יצחק הקריב עצמו אל הש"י, ולפיכך עיקר העבודה היה ליצחק שהקריב עצמו". (99) כפי שכתב שם בדה"ח [כט:]: "יעקב היה לו מידת התורה, כמו שאמר י"עקב איש תם יושב אוהלים", וכמו שרמזו חכמינו ז"ל במדרש [הובא ברש"י להלן לב, ה] 'עם לבן גרתי ואחר עד עתה' אעפ"כ תרי"ג מצות שמרת. הרי לך כי יעקב היה לו מידת התורה... בפרט, כי אצלו נאמר 'יושב אוהלים' שזה נאמר על הלומד... ובזכות יעקב נתנה תורה לישראל שנאמר [תהלים עח, ה] 'ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל'. וראה עוד בתפארת ישראל ס"פ כ' [סד]. שחזר וביאר ענין זה. (100) כפי שביאר בח"א ליבמות עט. [א, קמד:]: "ויש לך לדעת מה שאלו ג' סימנים [רחמנים ביישנים וגומלי חסדים] הם באומה ישראלית כי ירשו אלו ג' סימנים מן האבות". (101) וכפי שמבאר בגבורות ה' פ"ח [מו, ה], והובא לעיל [טו, ה, אות ט, שם בהערות]. ויסוד דבריו כי עצם

חומש גור אריה <מכון ירושלים> - א: יהודה ליוואי בן בצלאל (מהר"ל) מפראג (2) {18} עמוד מס 434 הודפס ע"י תכנת אוצר החכמו

הַעֲבוּדָה, וְעַל גְּמִילוּת חֲסָדִים: ג אֲנִיּוֹנוֹם אִישׁ סוֹכּוֹ קֶבֶל

חז"ל (פאהרין סה.) עקימת שפתיו הוי מעשה. ועיקר עבודת התפלה צריך להיות בלב ונפש ולא בגוף בלבד. וכמו שכתוב (תהלים קמו, א) "הללי נפשי את ה' ר"ל שהנפש גם היא תתהלל. (ויזמר מנואר נמקום אחר). וגמילות חסדים הוא בחינת מעשה בגופו ובממונו.

ומה שחשב כאן דיבור תחלה ואחר כך מחשבה. כדי להקדים התורה שהיא הדיבור — לכולם. להיות שהתורה היא העיקר שבה תלוי שפע חיות כל עולמות. ואם ח"ו היה העולם כולו מקצהו ועד קצהו בטלים מן התורה רגע אחד כאחת, היו ממש כל העולמות בטלים וחוזרים לתהו ובהו. ^{ל"ט} ועל ידי התורה היא קיומם, [וכמו שכתוב (תהלים עה, ד) "אנכי תכנתי עמודיה" וגו']. וכן חושב כסדר האבות ממטה למעלה. כי יעקב אבינו ע"ה תיקן עמוד התורה שהיה יושב אהלים. ויצחק תיקן עמוד עבודה שהיה עולה תמימה. ואברהם תיקן עמוד גמילות חסדים כידוע, "ויטע אשל" וגו' (נרש"י כא, ג). ^{ח מא}

על התורה ועל העבודה. שנאמר (ירמיה לג, כה) "אם לא בריתי וגו' חוקות שמים וארץ לא שמתי". ור"ל שמים וארץ ביחד לא היו מתחכרים, אילולי התורה. כי השפעה יורדת הכל ע"י התקשרות, "ואד יעלה מן הארץ" וגו' (נרש"י ג, ו). "ולמטר השמים תשתה מים" (דברים יא, יא). וכמאמר ה' לאיוב (ל, ג) "הידעת חקות שמים אם חשים משטרו בארץ". ואמרו רז"ל (והר השמטות למ"א ס"א) אין לך עשב בארץ שאין לו מלאך ברקיע מכהו ואומר לו גדל. כי הגשמיות בעצמו אין לו כח ומציאות כלל, לולי כח העליון השוכן עליו ומקיימו. וכח הרוחני היורד מלמעלה מקבל שפעו מגבוה ממנו, וגבוה מעל גבוה, וגבוהים עליהם, עד התורה הקדושה, כי ממנה תוצאות החיים, וממנה יוצאים כל ההשפעות. כי היא קדמה לעולם, ועל ידה נבראו ונתקיימו כל העולמות, והיא למעלה מכולם. ומעת הוריד משה עוז מבטחה לארץ, ^{מב} וישראל זכו אותה ודבקים בה, הנה עמם מקור חיים.

במחשבתו. ^{ל"ט} ובכת"י: כי אם הי' העולם ח"ו פנוי מקצה השמים ועד קצה השמים אפי' רגע אחת מעסק התורה הי' כל העולמות נופלים ונחרבים, והיו לאפס ותהו ממש. ^ח ויעקב הוא המוכתר שבאבות, כת"י. ^{מא} אי"ה מבואר בזוהר חדש תרומה דף מא ע"ב ועיין מצפה יהושע. ^{מב} ירשו ישראל כל הברכות כלם, כת"י.

Handwritten signature or note at the bottom of the page.

הגמור, ומפני זה דוקא במדה הזאת נקרא שהולך אחר הש"י בעצמו וזה עיקר*.)

חד אמר דבר הבא מן (שם). ויעש ה' אלהים לאדם העור וכו'. מחלוקת שלהם, כי המלבוש משמש שני דברים, האחד שאין ראוי שיהיה האדם ערום מפני הבריות לכסות ערותו, כדכתיב בקרא שלכך עשה הקב"ה אליו כתנות עור וילבישם, ולכך ראוי שיהיה המלבוש מה שראוי לכסות העור, כי הצמר הוא על העור מכסה העור, ולאידך היה בגדי אדם הראשון מה שראוי לו מצד עצמו מה שהאדם נהנה בו, [לדעת] הראשון עשה מה שהבגד הוא כנגד הבריות ומצד הוזה ראוי שיהיה צמר, ולאידך יותר מה שהבגד על בשרו לחממו והבן זה גם כן.

תחלתה גמילת חסדים (שם). ורש רבי שמלאי תורה וכו'. פי' ראוי שתהיה התחלת התורה וסופה גמילת חסדים, כי החסד הוא טוב בעצמו, ומה שהתורה תחלתה חסד וסופה חסד הוא מפני שעיקר התורה הטוב, רק מצד האדם צריך דין ומשפט, ויותר טוב היה שלא היה מחלוקת ביניהם ולא היה צריך לדין ומשפט ולא היה אדם חוטא ולא היה צריך לארבע מיתות ב"ד, וכן כל הקרבנות רק מפני שהאדם הוא חוטא מפני כך צריך לעשות דין בו, ולכך הדין אינו רק להעמיד הטוב כי בסלוק החטא שהוא רע נשאר הטוב, והרי כל כונת התורה אינו רק הטוב והחסד, לכך התחלת התורה בחסד, ומפני שזהו עיקר כונת התורה, והסוף ג"כ גמילות חסדים, מפני שכל הדברים אשר הם בהורה התכלית [שלהם] מביאים אל הטוב עד שיהיה הטוב נשאר, כי אף אם נזכר בתורה מיתות ומלקות וכמה עונשים, תכלית שלהם להעלות המציאות אל הטוב ולהסיר הרע. ועוד יש לך לדעת כי התורה יש לה חבור עם הש"י, וכל חבור הוא (אל) מצד ההתחלה ומצד הסוף כי הקצה מתחבר אל אחר, ולפיכך התחלת התורה וסופה גמילות חסדים, כי דרכי הש"י הוא החסד שזהו מדותיו של הש"י, ועוד יש לך לדעת, דמה שאמר כי התורה תחלתה חסד וסופה חסד, כי זה מורה על שיש לחסד מעלה עליונה על שאר המדות, כי ההתחלה מתעלה על הכל שבא אחריו, והסוף מתעלה על הכל שהיה לפניו, ודבר זה יורה דרך האמת כי החסד הוא מדה על הכל ופירושו זה גם כן נכון**.)

יותר מכל האומת כדאיתא במסכת סוכה (נ"ב א'), ולעולם היצר מגרה את האדם לדבר שהוא הפך לו, שהרי אתה רואה שהיה היצר מסית את ישראל לע"ז ביותר מכל האומות כמו שהארכנו בזה בחבור הנצח (שם) ע"ש ותמצא מבואר. ומפני כי משה רבינו ע"ה היה איש אלקים, ובפרט במיתתו היה יותר מתעלה בקדושה עליונה, היה מסלק מישראל עון פעור שהוא הטומאה והתעוב, כי המיתה של הצדיק והקבורה היא מכפרת על הדור, וכבר בארנו הטעם כי ראוי שיהיה הסתלקות הצדיק שהוא עיקר הדור [כאשר מסתלק מן הגשמי והחמרי סלוק החטא מן הדור, כי נתקדש הדור ע"י הצדיק שהוא חלק הדור] בקדושה עליונה, ולפיכך מרע"ה כאשר נסתלק והיה שב אל מדריגת הפשיטות יותר זהו כפרת והסרת חטא פעור. וראוי היה שנקבר משה מול פעור, כי כנגד הקדושה הוא הטומאה והתעוב, שאם ימצא קדושה עליונה כך ימצא כנגד זה התעוב, ולפיכך נקבר מרע"ה מול פעור ודבר זה שהיה משה נגד פעור והפך שלו מסלק חטא פעור מישראל.

שחביבין צדיקים (שם). שחביבין צדיקים במיתתן מבחייהן, ודבר זה מצד סלוק הגשמית יש כאן חבוב גמור.

הלוך אחר מדותיו וכו'. פי' כי ההליכה אחר אחד הוא שנמשך אחריו, וכאשר הלך אחר מדותיו של הקב"ה נמשך אחר הקב"ה [אמנם] מה שאמר דוקא הלוך אחר מדותיו לעשות חסד ולא לעשות (חסד) משפט, כי אי אפשר שיהיה עושה משפט כמו שעושה הש"י, רק גמילת חסד דבר זה ראוי אל הכל, אבל מדת המשפט אין יחוס משפט האדם אל משפט הש"י, שהרי אפשר שיטעה האדם במשפט ולכך עליו אין שייך לומר הלוך אחר מדותיו, רק בחסדי הש"י שייך לומר כך, כי החסד הוא שייך אל האדם ויכול האדם ללכת בדרכי הש"י ושייך בזה הלוך אחר מדותיו וכבר בארנו זה. ועוד כי אין נחשב שהולך אחר הקב"ה רק ע"י גמילות חסדים, שזאת המדה שעושה חסד וטוב והוא יתברך הטוב

כמו שפירשנו, כי אי אפשר שיהיה עושה משפט כמו שעושה הש"י, רק גמילת חסד דבר זה ראוי אל הכל, אבל מדת המשפט אין יחוס משפט האדם אל משפט הש"י, שהרי אפשר שיטעה האדם במשפט ולכך עליו אין שייך לומר הלוך אחר מדותיו, רק בחסדי הש"י שייך לומר כך, כי החסד הוא שייך אל האדם ויכול האדם ללכת בדרכי הש"י ושייך בזה הלוך אחר מדותיו וכבר בארנו זה. ועוד כי אין נחשב שהולך אחר הקב"ה רק ע"י גמילות חסדים, שזאת המדה שעושה חסד וטוב והוא יתברך הטוב

* עיי' נתיב גמ"ח פ"א.

** עיי' תפארת פ"ב, נתיב התורה פ"ד ופ"ז ונתיב גמ"ח פ"א.

פרק י

אוצר החכמה

ובשעת העסק והעיון בתורה, ודאי שאין צריך אז לענין הדביקות כלל, כנ"ל. שבהעסק ועיון לבד הוא דבוק ברצונו ודבורו יתברך, והוא יתברך ורצונו ודבורו חד. והוא ענין מאמרם ז"ל בשמות רבה פרשה ל"ג, אדם לוקח חפץ, שמא יכול לקנות בעליו, אבל הקדוש ברוך הוא נתן תורה לישראל, ואומר להם, כביכול לי אתם לוקחים כו' (א). וז"ש בכמה מקומות בזוהר דקודשא בריך הוא ואורייתא חד (ב). וגדולה מזו בפרשת בשלח ס' ע"א, ואוליפנא דקודשא בריך הוא תורה איקרי כו', ואין תורה אלא קודשא בריך הוא, וולמנו שהקב"ה נקרא טובה וכו' ואין טובה אלא שהקב"ה.

וגם כי שרשה העליון של התורה הקדושה, הוא בעליון שבהעולמות הנקראים עולמות האין סוף (ג), סוד המלבוש הנעלם הנזכר בסתרי פליאות חכמה מתורת רבינו האריז"ל, שהוא ראשית סוד אותיות התורה הקדושה, וכמ"ש [משלי] "ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז". וזה שאמרו ז"ל שקדמה לעולם, היינו גם מכל העולמות כולם, שהרי אמרו בבראשית רבה פרשה א' שקדמה לכסא הכבוד, והאמת שקדמה כביכול גם לעולם האצילות יתברך כנ"ל (ד), אלא שהאצילות נקרא אין, ומסוד הכסא

ובחרת בחיים

בזה מקרי שנעשים הם בעליו על רצונו וכאילו הם לוקחים אותו יתברך.

(ב) הכוונה בזה ג"כ לא על עצמותו יתברך מדבר, כי אין לנו שום מושג בו, אלא שע"י התורה יש לנו ציור בהיר ביותר במציאותו של בורא עולם [פי' שהוא נמצא]. אף שאין לנו שום השגה במהותו. ואין לדמות עצמות הבהירות שאפשר להשיג במציאות המצאו יתברך ע"י לימוד התורה להשגה שאפשר להשיג מכל שאר דברים שבעולם, ואף שגם עצם הבריאה מראה על מציאות הבורא, אבל שיא הבהירות בו הוי רק ע"י התורה לבד.

(ג) פירוש, שעולם התורה הוא למעלה מכל העולמות ושם נתבהר באמיתות שהמקור ראשון אין לו תכלה ותכלית.

(ד) עיין דברי רבינו לעיל שער א' פרק ה'

הנפש, אנא חמר, הוא התורה שנמשלה ליון, וכמ"ש: נשתו ביון מסכתי ובאתר דלית חמר, תמן סממנין מתבעין, פי' מי שאינו בעל תורה, הוא צריך לרפואות המדות, אבל בעל תורה א"צ לרפואות המדות בעניני סיגופים וכדומה, רק לעסוק בתורה וביראת ה' כל היום, הפוך בה והפוך בה, דכולא בה, ובה תחוי וסיב ובלה בה, ומינה לא תזוע, שאין לך מדה טובה הימנה. פי' שהיא עולה על כל המדות, וכל המדות נכללים בה, עכ"ל.

(א) הענין בזה, לא שאנו מדברים על עצמותו יתברך כביכול, כי זה לא יתכן, אלא שע"י שאנו משיגים "רצונו" יתברך אנו מכירים המצאו, וכל היחס שלנו עם הבורא הוא רק ע"י השגת רצונו וזהו ה"לי" של הקב"ה בעולמו. וכיון שכן, בזה שנתנה תורה לישראל ונמסר ביד חכמים כח ההכרעה שחכמי ישראל למטה יכולים לקבוע "רצונו" יתברך ע"י הכרעותיהם בדיני התורה למטה,

ואתם מבקשים כל הטוב הזה לשרוף באש? המתינו לי עד שאכנס ואראה מה יש לי בתוך הבית. הלך ומצא שיש לו מזון עשרים ושתיים שנה סעודה לכל אחד ואחד מירושלם. מיד צוה גדשו ובררו וטחנו ורקדו ולשו ואפו. והתקין מזון כ"ב שנה לכל אחד ואחד מירושלם, ולא השגיחו עליו. מה היו אנשי ירושלים עושין. היו מביאין העגלים וגוררים אותם במגרים ומוחים אותם בטימ. ועוד עשו אנשי ירושלם. שולקין את התבן ואוכלין אותם, וכל אחד ואחד מישראל שרוי נגד חומותיה של ירושלים. אמר: מי יתן לי חמש תמרים וארד ואטול חמשה ראשים. נתנו לו חמשה תמרים ירד ונטל חמשה ראשים מאנשי אספסיינוס. הציץ אספסיינוס בצואתן וראה שאין בהן מין דגן, ואמר לחיילות שלו: ומה אלו שאין אוכלין אלא תבן כך הורגין בהן, אילו היו אוכלין כל מה שאתם אוכלין ושותין, על אחת כמה וכמה שהיו הורגין אתכם:

פרק שביעי

א יוסף בן יוחנן איש ירושלים אומר: יהי ביתך פתוח לרוחה ויהיו עניים בני ביתך ואל תרבה שיחה עם האשה. יהי ביתך פתוח לרוחה כיצד? מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לרוחה לדרום ולמזרח ולמערב ולצפון כגון שעשה איוב, שעשה ארבעה פתחים לביתו. ולמה עשה איוב ארבעה פתחים לביתו? כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית: הבא מן הצפון יכנס כדרכו. הבא מן הדרום יכנס כדרכו וכן לכל רוח. לכך עשה איוב ארבעה פתחים לביתו: ויהיו עניים בני ביתך ולא בני ביתך ממש, אלא שיהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותים בתוך ביתך כדרך שהיו עניים משיחין מה שאוכלים ושותין בתוך ביתו של איוב. וכשנפגשו זה בזה אמר אחד לחברו: מאין אתה בא? מתוך ביתו של איוב, ולאן אתה הולך? לביתו של איוב. וכשבא עליו ההוא פורעניות גדול אמר לפני הקב"ה רבש"ע! לא הייתי מאכיל דעכים ומשקה צמאים? שנאמר (איוב לא) ואוכל פתי לבדי ולא אכל יתום ממנה? ולא הייתי מלביש ערומים? שנאמר (שם) ומגו כבשי יתחמם. אעפ"כ א"ל הקב"ה לאיוב: איוב! עדיין לא

הגעת לחצי שיעור של אברהם. אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסים אצלך: את שדרכו לאכול פת חטים האכילתו פת חטים. את שדרכו לאכול בשר האכילתו בשר. את שדרכו לשתות יין השקיתו יין. אבל אברהם לא עשה כן, אלא יושב ומחדר בעולם, וכשימצא אורחין, מכניסן בתוך ביתו. את שאין דרכו לאכול פת חטים האכילתו פת חטים. את שאין דרכו לאכול בשר האכילתו בשר. ואת שאין דרכו לשתות יין השקהו יין. ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים. והניח מאכל ומשקה, וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים. לפיכך נעשית לו נחת רוח. וכל שהפה שואל מצוי בתוך ביתו של אברהם, שנאמר (בראשית כא) ויטע אשל בכאר שבע:

ב למוד בני ביתך ענוה. שבזמן שאדם ענוותן ובני ביתו ענוותנין, כשבא עני ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם: אביכם יש בכאן? יאמרו לו: הן. בא ועמד על פתחו של בעל הבית ואמר להם: אביכם יש בכאן? יאמרו לו: בא והכנס! עד שלא נכנס ושלחן היה ערוך לפניו. נכנס ואכל ושתה וברך לשם שמים, נעשית לו נחת רוח גדולה. ובזמן שאדם ענוותן ובני ביתו קפדנין ובא עני ועמד על פתחו ואמר להם: אביכם יש בכאן? ואומרים לו: לא. וגוערים בו והוציאו בנייפה. דבר אחר: למוד בני ביתך ענוה כיצד? בזמן שאדם ענוותן ובני ביתו ענוותנין והלך לו למדינת הים ואמר: מודה אני לפניך ה' אלהי שאשתי אינה עושה מריבה אצל אחרים, לכו אין מתפחד עליו ודעתו מיושבת במקומו עד שעה שיחזור. ובזמן שאין אדם ענוותן ובני ביתו קפדנין והלך לו למדינת הים ואומר: יהי רצון מלפניך ה' אלהי שאין אשתי עושה מריבה אצל אחרים ובני אל יעשו מריבה, לכו מתפחד עליו ודעתו אינה מיושבת עד שעה שיחזור: ואל תרבה שיחה עם האשה ואפילו היא אשתו. ואין צריך לומר באשת חברו. שכל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה גורם רעה לעצמו ובוטל מדברי תורה וסופו יורש גיהנם:

ג דבר אחר: אל תרבה שיחה עם האשה כיצד? בזמן שאדם בא לבית המדרש ולא היו נוהגין בו כבוד, או שערער עם חברו, אל ילך ויאמר לאשתו: כך וכך ערערתי עם חברי!

פלטרין ארמון.

ומחזר: מחזר וסובב.

שערער: רב.

מעשי אבות

„חייב אדם לומר: מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי אברהם יצחק ויעקב“
(תנא דבי אליהו פרק כה). מעשי האבות הם חכמה. המיוחד שבמעשיהם לא בעצם
המעשים כי אם בהכרה ובחכמה שבהם. ויש אשר אדם יעסוק כל הימים באותם
המעשים ועדיין אינם בגדר מעשי האבות, משום שאינם חדורים אותה החכמה.

ויש להתבונן במה מצטיינים המעשים של האבות? והנה אחזיל (ב"ר פ' ל"ד): „משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר: תאמר
שהבירה הזאת בלא מנהיג? הציץ עליו בעל הבירה ואמר אני הוא בעל הבירה.
כך לפי שהיה אבינו אברהם אומר: תאמר שהעולם בלא מנהיג? הציץ עליו
הקב"ה ואמר אני הוא בעל העולם.“

ויש להבין הרי כולם ראו את הבירה הדולקת, ובודאי שאלו גם הם: מי כאן
בעל הבירה? ולמה לא נגלה עליהם הקב"ה כדרך שנגלה לאברהם אבינו?

אלא שאברהם אבינו לא הסתכל בבריאה לבד, אך התעמק בחכמת הבריאה
והכיר את יסוד החסד שבה. הוא ראה את השמש הנפלאה האיך היא מאירה על
פני תבל ומועילה לכל הנמצאים עליה, וכן הירח והכוכבים וכו', כולם מטיבים
ומועילים לברואי מטה ללא הפסק, לא ישנו מתפקידם ולא ימעטו מהטבתם, ואין
במציאותם כל מקום לתגמול ושכר חלף עבודתם. כן ראה לפניו את כדור הארץ
בכל היקפו — גשר עצום הנרקע על פני המים — המחזיק עליו כל יושבי חלה,
אשר ימצאו בו את מזונותיהם וטרפם בתבואה ופירות, בעשבים ובאילנות וכו', וכו'.
והארץ הזאת עומדת לעולם לכלכל ולזון להטיב ולהועיל, וכל מהותה ומטרתה
אך טוב וחסד. וכשהתבונן בזה אברהם אבינו מצא כי יש מקור לכל מעשי חסד
אלו, שבירה זו דולקת במצות הבורא יתב', הוא אשר ברא את השמש והירח וכו'
להועיל ולהטיב לכל הנבראים כולם, והם ששים ושמחים לעשות רצון קונם, להאציל
לעולם שפע של הטבה וחסד.

מכאן למד אברהם אבינו גם לעצמו — בתור נברא אשר בראו ד' על פני

האדמה — ללכת בדרך זו, לעשות אף הוא כמעשיהם להטיב עם הבריות, להנאותם ולענגם בכל אשר יוכל, וראה כל תכליתו וחובתו בעולמו לעשות רק חסד לשם חסד. וכמו השמש המאירה לעולם כן יצא והאיר אף הוא ממזרח צדק, וכירח וכוכבים אשר לא יאספו נגהם, לא חשך גם הוא עמל ויגיעה לעשות תמיד חסד בארץ. וכשם שאין במעשי החסד של הבריאה שום מקום לתגמול ושכר, כך לא ביקש אברהם שום שכר והנאה חלף עבודתו, כי המבקש שכר ותשלום אין הטבתו ראויה להקראות "חסד", שאין זה אלא כמעשה חליפין לתועלתו ולהנאתו. ומתוך כך שראה והתבונן בבירה זו הדולקת והכיר את מעשי החסד בהבריאה, חייב את עצמו גם הוא לעשות כן.

ולא הסתפק אברהם אבינו במעשי חסד לבני אדם שהם מצויים לפניו ובדברים שהם מרגישים את חסרונם, אלא חזר אחר בני אדם כדי שיוכל להטיב עמהם, ואף בהנאות שאינם משתוקקים להם כלל על כל פרטי תענוגיהם. אחז"ל (אבות דר' נתן פ"ז): "יהי ביתך פתוח לרווחה, כיצד? מלמד שיהא ביתו של אדם פתוח לרווחה לדרום למזרח ולמערב ולצפון, כגון איוב שעשה ארבעה פתחים לביתו וכו', כדי שלא יהיו עניים מצטערים להקיף את כל הבית; הבא מן הצפון יכנס כדרכו, הבא מן הדרום יכנס כדרכו, וכן לכל רוח וכו'. אעפ"י כן אמר הקב"ה לאיוב: איוב! עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם. אתה יושב ושוהה בתוך ביתך ואורחין נכנסין אצלך, את שדרכו לאכול פת חטים — האכלתו פת חטים, את שדרכו לאכול בשר האכלתו בשר, את שדרכו לשתות יין השקיתו יין, אבל אברהם לא עשה כן, אלא יושב ומהדר בעולם, וכשימצא אורחין מכניסן לתוך ביתו. את שאין דרכו לאכול פת חטים — האכילתו פת חטים, את שאין דרכו לאכול בשר — האכילתו בשר, ואת שאין דרכו לשתות יין — השקתו יין. ולא עוד אלא עמד ובנה פלטרין גדולים על הדרכים והניח מאכל ומשקה, וכל הבא ונכנס אכל ושתה וברך לשמים. לפיכך נעשית לו נחת רוח, וכל שהפה שואל, מצוי בתוך ביתו של אברהם, שנאמר: ויטע אשל בבאר שבע".

אברהם אבינו לא חיכה שיבואו אליו אורחים ושיהיו זקוקים לטובתו, אלא הקדים פני אורחים והגיש להם מאכלים שלא הורגלו בהם כלל, כדי לענג אותם בכל התענוגות שבעולם. ועוד לא נחה דעתו בזה, אלא שבנה פלטרין גדולים על הדרכים והמציא להם תענוגיהם מבלי שיאלצו לטרוח אף טירחה כל שהיא, ויוכלו להגיע להם דרך כל הרוחות וימצאו הכל מוכן לפניהם.

ומנין למד אברהם אבינו הנהגה זו? הסתכל בבריאה וראה כמה טובות

המציא הקב"ה לברואיו אף בדברים שלא היה עולה על דעתם כלל לבקשם ולחפש אחריתם. כשם שאדם הראשון הכה אבן על אבן והוציא אש, כך אפשר שהיו עושים כל דורותיו ומסתפקים באור זה בלבד מבלי להרגיש צורך בשמש ובירח ובכוכבים, וכדומה לזה היו מסתפקים בלעדי עוד הרבה דברים. ולא חיכה השי"ת עד שיבוא האדם ויבקש אור בעדו או להרקייע לו את הארץ על המים וכו'. וכן לא השתה את מוונותיו עד שירעב ויצמא ויבקש, אלא עד שלא נברא האדם כבר הוכנו לו השמים והארץ וכל צבאם עם טרפו וכל צרכיו וכל תענוגותיו, כדי שיכנס לסעודה מיד (ראה סנהדרין לח), ואח"כ ברא הקב"ה את מקבל הטובה — את האדם — ומילא לו את העולם בכל העינוגים והעידונים שלמעלה מכל מושגיו בכדי שיוכל ליהנות מהם.

וזהו מה שאחז"ל, שאמר הקב"ה לאיוב: "עדיין לא הגעת לחצי שיעור של אברהם וכו'", כי אברהם אבינו מיצה כל לימודו מהבירה הדולקת להשתרל גם הוא להכין לבני אדם אף תענוגות שלא עלה על דעתם לבקשם ולא חסרו להם כלל, והיה הולך ומהדר בעולם וכו', את שאין דרכו לאכול פת חטין האכילהו פת חטין, שאין דרכו לאכול בשר האכילהו בשר וכו'.

ועוד לא הסתפק אברהם בזה ושאל: "תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג?" כלומר: שהתעמק והתבונן ללמוד לא רק מהבירה הדולקת כי אם גם מהבורא יתב' עצמו כביכול, וראה חובתו לא רק לעשות חסד בארץ, אלא אף להיות בורא חסד, כבעל הבירה. רואים אנו שאברהם בהיותו בן תשעים ותשע שנה, ביום שלישי למילתו, שסכנתו מרובה וכאבו גדול, עד שהקב"ה הוציא חמה מגרתיקה כדי שלא להטריחו באורחים, אינו מוצא מנוחה לנפשו ויושב כחם היום בפתח ביתו ומצפה בכליון עינים, אולי יעבור מי שהוא דרך ביתו שיוכל להעניק לו מטובו וחסדו, ולכאורה מה ראה לעשות כן? הלא הבין כי ביום שרב כזה לא ילך שום איש בדרך, ואין מי שיהיה זקוק לביתו ולטובתו, ובודאי גם לא חסרו לו אורחים ששהו בביתו מהימים הקודמים, כי הלא היו באים אליו מכל קצוי ארץ לחסות בצל קורתו ובלי ספק היו מתעכבים בביתו זמן רב, וא"כ למה הצטער כה אברהם אבינו לחפש אחר אורחים חדשים?

אכן הוא הדבר אשר אמרנו, כי אברהם הגיע ללמוד מבורא העולם שהוא מקור חסד, וכשם שמדת חסדו של הקב"ה חייבה לברוא מתחלה את כל ברואי העולם כדי להטיב עמחם, לגמול חסד מבלי אשר יהיו לת. מבקשים. כן עיצב אברהם

אבינו בעצמיותו מדה זו של יצירת מקבלי החסד, וישב בתם היום והצטער הרבה על אשר אין לו אפשרות זו, עד שחייב שינוי הטבע ונשלח לו מלאכי השרת בדמות אנשים כדי שיוכל לבצע מדה זו מכח אל הפועל.

אחז"ל (ילקוט שם בשם תנדב"א): "האומר שלא אכלו המלאכים אצל אברהם לא אמר כלום, אלא בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טרחתו שהטריח, פתח להם הקב"ה פיהם ואכלו, שנאמר: והוא עומד עליהם ויאכלו". רואים אנו מזה שהשי"ת שינה את הטבע של המלאכים והם התחילו לאכול, משום שאברהם אבינו הצטער על שאין באפשרותו להטיב היום, ומן התימה, וכי משום כך צריך לשנות את הטבע ולברוא להם פה וקיבה? ולמה לא היה די בזה כאותה דעה בגמ' (כ"מ פ"ו) שהיו נראים כאוכלים, ושוב לא יצטער אותו צדיק? אלא שאברהם שנגלה עליו בעל הבירה וכי למד דרכי טובו של הקב"ה, שהוא ברא את עולם החסד וברא את האדם כדי שיהנה מהחסד הזה, והשתוקק גם הוא ללכת בדרכיו של הקב"ה, שתהיה מציאות כזו שיהיה לו עם מי להטיב, וישב בפתח האהל גם כחם היום וחיכה לאורחים, וכשראה שאין אפשרות להוציא לפועל את מדת חסדו הצטער צער גדול בנפשו, עד שהקב"ה שלח אליו מלאכים בדמות אנשים ופתח להם פיהם לקבל חסדו של אברהם אבינו ואכלו. ממש, כדי שיוכל להדמות גם בזאת לקונו לברוא מקבל חסד שיוכל לבצע על ידו את מעשה החסד.

ולכשנתמנה ונשאל, מה להם ולמלאכים לאכילה? שכל נבדל, אם גם נוצרו בו פה וקיבה, כלום הנאה יש לו אם יאכל לחם וחמאה, והאיך יצוייר בכלל שדבר רוחני זך כמלאך אלקים מיסב על השלחן ולועס ואוכל פת? הגה עד שאנחנו תמהים על המלאכים נתמה על בן אדם, שהרי הוא מצד שכלו ושרש נשמתו גדול הוא ממלאכים, כמו שמצינו בחז"ל (בראשית רבה פי"ז) שאמר הקב"ה למלאכי השרת: "חכמתו מרובה משלכם", ואעפ"כ כשבראו השי"ת בעולם הטביע בו טבע של אכילה ושתיה כפי צורך היותו וקיומו. מעתה הוי אומר בע"כ כי טובה היא לאדם וחסד גדול עשה אתו השי"ת שיאכל ויהנה ויברך להשי"ת ויתעלה בזה ויבא לתכלית הטוב. כן גם המלאכים בצדקתו של אותו צדיק ובשכר טרחתו שטרח, עלו במדריגתם ופתח להם הקב"ה פיהם ואכלו.

זמכאן למדנו טיבם של מעשי אבות — אשר כל מעשיהם לא נבעו אלא ממקור החכמה — שמתוך הכרתם את השי"ת וההתדמות אליו ללכת בדרכיו.

1234567

פתח להם הקב"ה פה ואכלו". [נראה "אור הצפון" למרן הסבא מסלבודקא, חלק א', פרק "מעשי אבות"].

"דבר נא באזני העם, אין נא אלא לשון בקשה. אמר לו הקב"ה למשה, בבקשה ממך, אמור להם לישראל, בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב, שלא יאמר אותו צדיק ועבדום וענו אותם קיים בהן ואחרי כן יצאו ברכוש גדול לא קיים בהן. אמרו לו, ולואי שנצא בעצמותינו. משל למה הדבר דומה, לאדם שהיה חבוש בבית האסורין, אי"ל, למחר מתיר אותך רבך ונותן לך ממון הרבה. אי"ל, בבקשה מכם, הוציאוני עכשיו ואין אני מבקש ממון" (ילק"ש בא, יא).

"שמא יאמר אותו צדיק". אברהם אבינו הוא המרא-דשמעתתא של סוגיא זאת.

רגעים אחרונים של גלות מרה. כל רגע נצח. מנגד, פיתוס ורעמסס מאיימות בפרמידות שלהן, כשמקירותיהן מהדהד עדיין קולם של תינוקות משוקעים. יד נוגשת ממולם ופעמי חירות בלבם. ארבע לשונות של גאולה חודרות וממלאות כל פינה של גוף ונפש. מוחו של מי פנוי לתכנוני רכושנות. הקיים מאן דהוא, אשר כמיהה בו או רצון לכלי כסף וכלי זהב. אמנם הובטח, כי "אחרי כן יצאו ברכוש גדול", אך מי מעוניין בכך "עכשיו". כלום לא חשוב יותר להמלט מהרה מבית עבדים נורא, להשתחרר ככל המוקדם כבני חורין, לעזוב חיש את הקללה ולצעוד לקראת הברכה. אך מאידך, כלום טוב הוא הדבר שלא יחפצו, האין זה חיוני ש"יצאו ברכוש גדול". הלא רכוש זה גם יעוד גדול יש לו, ממנו יבנה המשכן.

"אותו צדיק", לא יעבור על כך בשתיקה. אברהם אבינו אינו מסתפק במילוי משאלות קיימות, ואינו נרגע מאי מילויין של משאלות שאינן קיימות. אותו צדיק יודע כי אפשר ואפשר ליצור את הרצון ולברא כלים למילויו. אנא... בבקשה... שלא יאמר אותו צדיק, דייקא.

"א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי, שלשה היו באותה עצה (דנתחמה לו – רש"י). בלעם ואיוב ויתרו. בלעם שייפץ נהרג, איוב ששתק נידון בייסורים, יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית" וכי' (סוטה יא. סנהדרין קו.).

אמרו חכמים, (שמעתי בשם מרן הגרי"ז זצוקל"ה) מדה כנגד מדה היא. הגיעוהו היסורים להוכיח, כי אף איוב כשהוא מתייסר, פורצת צעקתו כבלי

שתיקה ומבקיעה חישובים של תועלת. אילו יסרתהו "אותה עצה" כפי שיסרוהו יסוריו, לא היתה זעקתו נבלמת, אף לא על ידי חישובים של אין תועלת. משמע, "אותה עצה" לא הכאיבתהו דיו. — איוב ששתק נידון ביסורים.

היתכן, הלא מקרא מפורש, — "ויאמר ה' אל השטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמוהו בכל הארץ איש תם וישר ירא אלקים וסר מרע" (איוב א, ח). הלא, "גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם" וכו' (ב"ב טו:).

אמור מעתה, אמנם משכמו ומעלה האיש, מתנשא אל על — "אין כמוהו", אבל בצמרתו האישית — יבושת. כהות ברגישותו האיכפתית, צל על תשומת לבו.

"וירע אל יונה רעה גדולה ויחר לו, ויתפלל אל ה' ויאמר וגו', ועתה ה' קח נא את נפשי ממני כי טוב מותי מחיי. ויאמר ה' ההיטב חרה לך וגו'. וימן ה' אלקים קיקיון וגו' להיות צל על ראשו וגו'. וישמח יונה וגו', וימן האלקים תולעת וגו' וייבש. וימן אלקים רוח וגו' ותך השמש על ראש יונה ויתעלף, וישאל את נפשו, ויאמר, טוב מותי מחיי. ויאמר אלקים אל יונה, ההיטב חרה לך על הקקיון, ויאמר, היטב חרה לי עד מות. ויאמר ה', אתה חסת על הקיקיון אשר לא עמלת בו ולא גדלתו שבין לילה היה ובין לילה אבד, ואני לא אחוס על ננוה" וגו' (יונה פ"ד).

אחת בהיסטוריה, נבראה והועלמה, תוך שינוי טבעי בראשית, בריאה אשר כל תכליתה להצביע ולהורות לאדם מיניה וביה, מהי מידת האיכפתיות הנדרשת הימנו. עד כדי כאב, עד כדי עילפון, עד כדי משאלה של "טוב מותי מחיי". — "אתה חסת על הקיקיון ואני לא אחוס על ננוה".

מבהיל, כלפי מי הדברים אמורים, כלפי מי שהקריב את ישותו הנבואית על מזבח שמש הטוב של ישראל. כלפי אדם הבורח משכינה המדברת מתוך גרונו, — כדי "שלא לחייב את ישראל", — "ויקם יונה לברוח תרשישה מלפני ה'" (יונה א, ב). "וכי מלפני ה' הוא בורח? וכו', אלא אמר יונה, אלך לח"ל שאין השכינה נגלית שם, שהגויים קרובי תשובה הם, שלא לחייב את ישראל" (מכילתא, ילק"ש יונה, א). אדם כזה, יהא נתבע על העדר חרון או כאב של איכפתיות. או של תשומת לב.

אמנם כן, אמת כי חרה לו, אין ספק כי ננוה אף היא כאבה לו מאד, ברור כי רק חישוב עמוק ונוקב של זה מול זה הכריע את מסקנת טובת שמש של ישראל. ואף על פי כן, "ההיטב" חרה לך. נשקל חרונו של יונה במאזני שמים ונקבע, אמת כי חרה לו, אבל לא כמדת "היטב". אמת כי חס על ננוה, אך לא כאשר חס על הקיקיון.

וימן הי קיקיון, וימן הי תולעת, וימן האלקים רוח קדים חרישית. וכל כך למה. ללמדך, עד היכן חסין, כיצד כואבין. – "ויאמר היטב חרה לי עד מות", – זוהי המדה. וכשכך איכפת, מתגלה לפעמים, כי עצם ההנחה בהעמדת היזה מול זה" בטעות יסודה.

"וכשבא עליו ההוא פורעניות גדול", – תוך תהיה ופשפוש, התגלה הצל המעיב, כתם השתיקה.

ניצב איוב מתחטא לפני קונו, בהטילו על כף מאזני שמים, את תשומת ליבו ופירותיה. "אמר לפני הקב"ה, רבשי"ע לא הייתי מאכיל רעבים ומשקה צמאים וכו' ולא הייתי מלביש ערומים" וכו'. – תשומת לב על כל הבטיה וענפיה. – חרדה מול שאננות, איכפתיות מול אדישות.

– ומלבד זאת, הלא "בחסד ואמת יכפר עוון", "חסד חפצתי ולא זבח" (הושע ו, ו, עיין אדר"נ פי"ד, ה) הדבוק בחסד, דבוק בבורא עולם, במקור החיים ובעצם שפעתם. כמסת ההתקשרות והדבקות, מסת עצם החיים וטובם, לא תאונה לו רעה.

"ואף על פי כן", – אמנם כן, "אין כמוהו", הפך איוב לסמל ומופת, – "יהי ביתך כביתו של איוב", "יהיו בני ביתך כביתו של איוב". – "ואעפ"כ א"ל הקב"ה לאיוב, איוב, עדיין לא הגעת לחצי שיעורו של אברהם". אילו הגעת לשיעורו של אברהם, היה נמחק הכתם, היה עוונך מכופר. אבל עדיין לא הגעת...

זוהי המדה, שיעורו של אברהם. זהו שיעורו של חסד, כך היא מדתה של תשומת לב.

צא ולמד, כשברא ריבונו של עולם את עולמו, כלום היה זה כדי לספק משאלותיו של מאן דהוא, הלא לא היו קיימים עדיין, לא אדם, לא משאלות ולא כלים למילויין. הוא, ברצונו ברוך הוא, ברא את האדם, מאוויו, רצונותיו ומשאלותיו, וברא כלים לביצועם.

"מה הוא אף אתה" ביכלתך להעפיל, עדי היותך קשור ודבוק בבוראך והנהגותיו. בידך לברא גם את עצם המשאלות וגם את הכלים למילויין, (ראה אוה"צ שם).

ואם בהצטרכויותיו הגופניות של האדם כך, בחיוניותו הרוחנית, על אחת כמה וכמה.

^{במה זמנים} בחסדי ה' עלינו, זכה כלל ישראל לכך ש"מימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהם" (יומא כח:). דור דור ודורשיו, דור דור ומנהיגיו, דור דור וישיבותיו, עדי זכינו לאורו של מרן הגר"ח מוולוז'ין שייסד את הנוסח האחרון של הישיבה. ובתוספת כח של מרן הגר"י מסלנט ותלמידיו, התבססה וגובשה הצורה הנכחית המושלמת, הלא היא ישיבת המוסר. הכל נוכחים לדעת, כי זו הדרך להתעלות רוחנית, בפרופורציה נכונה ומכוונת של גדלות בתורה וביראת שמים. בדרך זו של השתקעות יומם ולילה, ללא שיריים, וללא חציצה באהלה של תורה, הערובה לשלמות אמיתית. כך יצמחו גדולי ישראל גאוני ומאוריו. הישיבה, שהפכה ב"ה לתנועה רבת ממדים, מושתתת על ההשקפה הדבקה בדרכו של אברהם.

ואף על פי כן נראה, כי הצמדות מלאה להשקפה זאת, מחייבת "להדר בעולם". אין להסתפק ביצירת מקומות קליטה לבאים בשערי תורה ולימודה. הקמת מקומות תורה, על כל הטוב, היפה והנעלה שבהם, אינה אלא פחות ממחצית הדרך.

המשימה היא ליצור את הרצון ללמוד, לתת את ה"טעם", לטעת את האמונה וההבנה, כי ישנו סולם המגיע השמימה, וכי בכוחו של כל אחד להעפיל על שליבותיו. להשריש את עצם הכמיהה לשלמות אמיתית, ובד בבד לדאוג לביצוע. אין להסתפק בנסיכת דעת אל תוך כלים מוכנים, יש ליצור את הכלים עצמם.

פָּרֵק ב

בְּתַכְלִית הַבְּרִיאָה

הַתְּכַלִּית בַּבְּרִיאָה

א. הִנֵּה הַתְּכַלִּית בַּבְּרִיאָה הִיא לְהַטִּיב מְטוֹבוֹ ית' לְזוּלְתוֹ¹. וְהִנֵּה תִרְאֶה, כִּי הוּא לְבַדּוֹ ית"ש הַשְּׁלֵמוֹת הָאֲמִתִּי הַמְּשַׁלֵּל מִכָּל הַחֲסָרוֹנוֹת, וְאֵין שְׁלֵמוֹת אַחַר כְּמוֹהוּ כָּלֵל². וְנִמְצָא שְׁכָל שְׁלֵמוֹת שִׁדְמָה חוּץ מִשְׁלֵמוֹתוֹ ית' הִנֵּה אֵינָנו שְׁלֵמוֹת אֲמִתִּי, אֲלֵא יִקְרָא שְׁלֵמוֹת בְּעֶרְךָ אֶל עֲנִין חֶסֶר מִמֶּנּוּ, אֲךָ הַשְּׁלֵמוֹת בְּהַחֲלֵט אֵינּוּ אֲלֵא שְׁלֵמוֹתוֹ ית'. וְעַל כֵּן בְּהִיּוֹת חֶפְצוֹ ית' לְהַטִּיב לְזוּלְתוֹ, לֹא יִסְפִּיק לוֹ בְּהִיּוֹתוֹ מְטִיב קֶצֶת טוֹב, אֲלֵא בְּהִיּוֹתוֹ מְטִיב תְּכַלִּית הַטוֹב שְׁאֵפְשֶׁר לְבְרוּאִים שִׁיקְבְּלוּ³. וּבְהִיּוֹתוֹ הוּא לְבַדּוֹ ית' הַטוֹב הָאֲמִתִּי⁴, לֹא יִסְתַּפֵּק חֶפְצוֹ הַטוֹב, אֲלֵא בְּהִיּוֹתוֹ מֵהִנֵּה לְזוּלְתוֹ בְּטוֹב הַהוּא עֲצָמוֹ שְׁהוּא בּוֹ ית' מִצַּד עֲצָמוֹ, שְׁהוּא הַטוֹב הַשְּׁלֵם וְהָאֲמִתִּי.

וְהִנֵּה מִצַּד אַחַר, הַטוֹב הַזֶּה אֵי אֵפְשֶׁר שִׁימְצָא אֲלֵא בּוֹ⁵. עַל

(1) עד כאן כללות הענין, ובהמשך מפרטו: ענין הטוב אשר בו ית', ודרך ההשתלמות והדביקות.

(2) השלימות האמיתי כו', כנ"ל פ"א, ב. ואין שלימות אחר כו' — מצד ענין היחוד, כנ"ל פ"א, ו.

(3) המשך דבריו בנויים מב' נתונים: א — רוצה להיטיב תכלית הטוב. ב — תכלית הטוב הוא רק בו ית'.

(4) דבריו הקודמים בענין "השלימות" היו מעין הקדמה לענין זה — "שהוא לבדו הטוב האמיתי", כי השלימות הוא כלל כחותיו ית' הכוללים ענין היותו טוב ומטיב. וממילא כשרוצה להיטיב, רוצה ליתן "הטוב השלם והאמיתי" שנמצא רק בו, ולא טוב ושלימות יחסי.

(5) וכמ"ש: כי הוא לבדו "השלימות" האמיתי כו' כי הוא לבדו ית' "הטוב"

הלכות דעות

יש בכללן אחת עשרה מצוות, חמש מצוות עשה, ושש מצוות לא תעשה, והיו פרטין:

הדמות בדרכיו, (ב) להדבק ביודעיו, (ג) לאהוב את ריעים, (ד) לאהוב את הגרים, (ה) שלא לשנא אחים, (ו) להוכיח, (ז) שלא להלכין פנים, (ח) שלא לענות אמללים, (ט) שלא להלוך רכיל, (י) שלא לנקום, (יא) שלא לנמור:

וביאור כל המצוות האלו בפרקים אלו:

פרק ראשון

כסף משנה

א דעות הרבה יש לכל אחד ואחד מכני אדם וזו משונה מזו ורחוקה ממנו ביותר. יש אדם שהוא בעל חמה כועס חמיר, ויש אדם שדעתו מיושבת עליו ואינו כועס כלל ואם יכעס יכעס מעט בכמה שנים, ויש אדם שהוא גבה לב ביותר, ויש שהוא שפל רוח ביותר, ויש שהוא בעל תאוה לא תשבע נפשו מהלך בתאוה, ויש שהוא בעל לב מהור מאד ולא יתאוה אפילו לדברים מעטים שהגוף צריך להן, ויש בעל נפש רחבה שלא תשבע נפשו מכל ממון העולם, כענין שנאמר אוהב כסף לא ישבע כסף.

ד לפיכך צוו חכמים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו יד וכו', בפ"ק דטוטה (דף ס'): למדו כפירוש מצוה זו מה הוא נקרא חנון וכו', (שנת קל"ג) (ספ"ק דטוטה): ועוד

נקצר נפשו שריו אפילו דבר מעט שלא יספיק לו ולא ירדף להשיג כל צרכו, ויש שהוא מסגף עצמו ברעב וקובץ דו ואינו אוכל פרוטה משלו אלא בצער גדול, ויש שהוא מאבד כל ממונו בידו לדעתו, ועל דרכים אלו שאר כל ת כגון מהולל ואונן וכילי ושושע ואכזרי ורחמן ורך לבב ואמיץ לב וכיוצא בהן: **ב** ויש בין כל דעה ודעה הרחוקה בקצה האחר דעות בינוניות זו רחוקה מזו, וכל הדעות יש מהן דעות שהן לאדם מתחלת ברייתו לפי טבע גופו, ויש דעות שטבעו של אדם זה מכוון ועתיד לקבל אותם במהרה יותר משאר הדעות, ויש מהן שאינן לאדם מתחלת ברייתו לצד אותם מהאחרים אלא שנפנה להן מעצמו לפי מחשבה שעלתה בלבו, או ששמע שזו הדעה טובה לו ובה ראוי ללך יג עצמו בה עד שנקבעה בלבו: **ג** שתי קצוות הרחוקות זו מזו שבכל דעה ודעה אינן דרך טובה ואין ראוי לו לאדם ז בהן ולא ללמדן לעצמו, ואם מצא טבעו נוטה לאחת מהן או שכבר למד אחת מהן ונהג בה י עצמו למוטב וילך בדרך הטובים והיא הדרך הישרה: **ד** הדרך הישרה היא מדה בינונית שבכל דעה ודעה מכל ות שיש לו לאדם, והיא הדעה שהיא רחוקה משתי הקצוות רחוק שזה ואינה קרובה לא לזו ולא לזו, לפיכך צוו ים הראשונים שיהא אדם שם דעותיו חמיר ומשער אותם ומכוין אותם בדרך האמצעית כדי שיהא שלם בגופו, כיצד יהא בעל חמה נוה לכעוס ולא כמת שאינו מרגיש אלא כעוס אלא על דבר גדול שראוי לכעוס עליו כדי שלא ה כיוצא בו פעם אחרת, וכן לא יתאוה אלא לדברים שהגוף צריך להן ואי אפשר להיות בזולתן כענין שנאמר צדיק ל לשובע נפשו, וכן לא יהיה עמל בעסקו אלא להשיג דבר שצריך לו לחיי שעה כענין שנאמר טוב מעט לצדיק, ולא י ידו ביותר, ולא יפזר ממונו אלא גותן צדקה כפי מסת ידו ומלוה כראוי למו שצריך, ולא יהא מהולל ושוחק ולא : ואונן אלא שמח כל ימיו בנחת בסכר פנים יפות, וכן שאר דעותיו, ודרך זו היא דרך החכמים, כל אדם שדעותיו ה בינוניות ממוצעות נקרא חכם: **ה** וזו שהוא מודקק על עצמו ביותר ויתרחק מדעה בינונית מעט לצד זה או לצד זה א חסיד, כיצד מי שיתרחק מגובה הלב עד הקצה האחרון ויהיה שפל רוח ביותר נקרא חסיד וזו היא מדת חסידות, ז נתרחק עד האמצע בלבד ויהיה עניו נקרא חכם וזו היא מדת חכמה, ועל דרך זו שאר כל הדעות, וחסידים הראשונים כמטין דעות שלהן מדרך האמצעית כנגד שתי הקצוות, יש דעה שמטין אותה כנגד הקצה האחרון ויש דעה שמטין זה כנגד הקצה הראשון, והזו לפנים משורת הדין, "ומצווין אנו ללכת בדרכים האלו הבינוניים והם הדרכים הטובים שרים שנאמר והלכת בדרכיו: **ו** כך למדו כפירוש מצוה זו, מה הוא נקרא חנון אף אתה היה חנון, מה הוא נקרא רחם אתה היה רחום, מה הוא נקרא קדוש אף אתה היה קדוש, ועל דרך זו קראו הנביאים לאל בכל אותן הכניין ארך ים ורב חסד צדיק וישר תמים גבור וחזק וכיוצא בהן, להודיע שהן דרכים טובים וישרים וחייב אדם להנהיג עצמו בהן דמות אליו כפי כחו: **ז** וכיצד ירגיל אדם עצמו בדעות אלו עד שיקבעו בו, יעשה וישנה וישלש במעשים שעושה על פי

א פמ"ב עש"ו ר"י

לחם משנה

הלכות דעות פ"א א [וכילי ושוע, ואע"פ דכבר חשיב לעיל] ויש שהוא מסגף עצמו וכו' ויש שהוא מאבד כל ממונו וכו', מאכל ממונו *דהתם הוא אבוד ממנו או סיגוף *וגאה שכל למק בין מסגף לכילי ויין מאבד אכל כלן אינו אלא נדיבות לתם לבני אדם ממונו לשוע, ולכאורה נראה שהכל אחד והיה ואין זה אבוד ממנו והסגף הוא הכיליות שלא קשה על רביע למה כתב סמיהן):

ב דעות בינוניות זו רחוקה מזו, ר"ל בין שתי הקצוות כל המדות שהיו ציניהם נקרא בינוניות בין שהיו נוטין לצד אחד מלמד האחרת ד"מ כילי הוא קצה אחד ושוע קצה אחר אדם אשר הוא בין שתי הקצוות אע"פ שהיו נוטות יותר אל הכיליות או להפך שהיה נוטה לשועות בינוני יקרא, אכל מ"מ מרוחק הוא מן שטותה אל הכיליות ממי שטותה לשועות אע"פ שכלם בינוניות, וז"ל רחוקות זו מזו:

ד ה כל אדם שדעותיו בינוניות וכו' נקרא חסיד, עב"ל, יש להקשות בדרכיו טובה, מה דהוי בפרק שלאחר זה כתב שאקור לנהוג במדה בינונית במדת הענוה אלף

הצטפה הימה לעלמו ואין הצלופה הכונה נביא כההוא דיעקב להיכא שיש גיה הכונה א כההוא דרבי אחא צפרק נמה נהמה, והדר מקשה מההיא דפ"ק דנרכות דאמר ז עד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית דעם זו קנית הו ציאה שניה וגרם התעט א נהקיים והארץ עם למרן, וז"ל למרן דודאי היכא דליכא גרם התעט יחזור צו האל בך ומלי דאמר בפ"ק דנרכות על תנאי אינו חוזר היינו כל זמן שלא גרם התעט יקא היכא דליכא הכונה נביא אכל היכא דליכא הכונה נביא לא, ובמירוק שמיך הרב ל מעד יעבור עמך ה' עד יעבור עם זו קנית אע"ג דזה היה דבר שאמר ה' למשה ז: דבר שאמר משה מפי הגבורה אמרו מ"מ אינו כבוד בתורה בשם ה' אלא בשם שה, ומה שאז"ל לא יאלח אמירה מפי הקב"ה כלומר שאמר הקב"ה בתורה מפי עצמו הוא מדבר או הניחא בשם ה' אמין אכל אלו הם דברי משה אע"פ שמימי הגבורה מרן מ"מ כיון שאינו נלשון האל יתנך יפול בשם נהמה שיהא האל יתנך, זה ר"ל זן למרן והוא המירוק לרשון שמיך הרב ז"ל ושמה עם זה המירוק נחלקה קושימו שהקשה עליו:

מגדל עז

במעשה דרבי ורבי חייא ומעשיות הלל הזקן שם יוכיחו על ענין הענוה, וענין התאווה ודקין אכל לשובע נפשו בכלל משנה פרק בן זומא חי זהו גבור הכובע את יצרו וכן פירש רש"י ז"ל, וענין טוב מעט לצדיק וכו' תלוי בחזיון עשירי הסתם בחלקו וכן פירש רש"י ז"ל, וענין לפנים משורת הדין במנועה פ' אלו מלאות (דף ל') דמי רבי יוסף והודעת להם את הדרך ילכו בה כו' עד דמוקים מיתרל דרבי יוחנן לא מרבה יושלים אלף שטעמיהו דכרייהם על דין מורה ולא עבוד בה לפנים משורת הדין: ה ו במצווים אנו ללכת בדרכים אלו: בינונים עד אף אמה היה קדוש, משפט סוטה (דף י"ד)

ז"א א ד דעות הרבה יש לכל אחד כו' עד לא לזו ולא לזו, כל זה מדברי חכמי המוסר אשר לקוחו מדברי רז"ל ומשלים שהן משורות נחלקות אשר אין להם סוף: ולפיכך צוו חכמים דראשונים עד שלם, כל חכמי המוסר אמרו לזוהא זאת וגם המה גנובה היא אדם מאשר דרשו ז"ל וזם וך ארלחו ביטע אליהם כל השם אורחותיו בעולם, סוף אגודת גמות היות פרק ראשון דטוטה (דף ה'): ה כיצד לא יהא בעל חמה כו' עד לפנים משורת הדין, ענינים אלו מפורשים, ענין הנחת והכנס מפורש בלבוש משנה י"ב פרק בעשרה מאמרים ששנוי ארבע מדות וכו' ופי' כמה מדליקין (דף ל' ולי"א)

הדין החמור הוא רחמים ממש. ואז"ל (קהלת רבה ז'), על הפסוק אל תהי צדיק הרבה, בשאול בחיר ה' במעשה דאגג - כל המרחם על האכזרים סופו שנעשה אכזרי על הרחמנים, והיינו שכשם שהאכזריות על האכזרים היא רחמנות, כן הרחמנות על האכזרים היא אכזריות, נגד מדת הרחמנים, ותוכנה הפנימי הוא אכזריות, וזהו שסופו להיות אכזרי על הרחמנים, וגרם לשאול מעשה דנוב עיר הכהנים.

ג) וידוע כי כל העונשים, בשורשם הם רחמים גמורים, ובגדר רפואה ממש, והם תמורה קלה מאד לעומת העונשים הנוראים בעוה"ב, ומה"ט חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה (ברכות נד, א), [והיא מעלה גדולה וקשה מצד טבע האדם שרק יחיד סגולה הגיעו לשלימות בה, ובזרות האחרונים ידוע מהגר"נ אדלר ז"ל והצדיק רי"ז סלנט ז"ל], דלכאורה מדוע יתחייב בכך, הרי בטובה יש עליו חיוב להכיר טובות הבורא וחסדיו, וברעה הרי לא שייך, לכאורה, הרגש זה. אך פשוט דגם הרעה היא חסד, וכשם שהחולה מכיר טובה לרופא אשר עשה לו ניתוח קשה והציל בזה חייו, אף שסבל הרבה מהניתוח, אך הרי זה היה לטובתו, כן הוא ממש, ויותר מזה, בעונשי שמים הבאים על האדם, שכאמור הם הצלה גדולה מעונשים נוראים לעוה"ב. וכמ"ש הרמב"ן בשער הגמול, שהעונש היותר קל בכוחו לסלק עונשים נוראים מאד, ומבואר זה בכ"ד [ובחז"ל מבואר שהם ז"ל שמחו על יסורים גם בעבור חטא קל מאד], וע"ז כתיב (ישעיהו י"ב, א): אורך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני, והענין הוא כי מעשה החטא אינו דבר שבעבר בלבד, אלא שהחטא הוא מציאות הנמצאת באדם ומוטלת עליו, וכדכתיב (יחזקאל ל"ב, כ"ז): ותהי עוונותם על עצמותם, והוא מום וחולי באדם, וכתיב (תהלים מ"א, ה'): רפאה נפשי כי חטאתי לך, וכן בישעיהו (ר', י) ושב ורפא לו וגו', וגם דע"י החטא נברא קטיגור, והוא כח רוחני הנוצר מהחטא, וכ"ז מתוקן ע"י העונש, א"כ הרי הכל חסד, ולפי"ז מה אנו באים לבקש מאת הקב"ה מצד מדת ורב חסד. אך הענין דהרי מבקשים חסד גמור, מה שמורגש בפועל לחסד, וכענין וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו (תהלים ק"ג, י"ז), והרי ב' שמות הם, שם המורה על הרחמים ושם המורה על דין, ואנו מבקשים חסד בפועל, ולזה צריך להסיר המונעים מחסד, ולכן מההכרח בכל בקשת רחמים ובהכנעה לימי הדין לתקן הסיבה, ולהכשיר עצמו ולהכשיר אחרים שיוכלו לקבל החסד, שיהא חסד ממש, דהלא יתכן דמצד מדת החסד יענשו החוטאים, בגוונא דההטבה על החוטא תגרום להפסד לאחרים וכנ"ל. וגם דלזכות לחסד צריך להתנהג ג"כ במדת החסד, דהנהגתו יתברך היא מדת כנגד מזה וככל דרכי ההנהגה, וכדכתיב עם חסיד תתחסד, יעוין בתומר דבורה (פ"א) בפרטי חסדו יתברך ובחיוב האדם בזה.

גומל נפשו איש חסד

א) ויהי בשחת אלוקים את ערי הכזר ויזכור אלוקים את אברהם וישלח את לוט מתוך ההפכה וגו' (בראשית י"ט, כ"ט), ואז"ל: מה זכירה זכר לו ללוט, שתיקה ששתק לאברהם שאמר לשרי אחותי היא והוא היה יודע ושותק (בר"ר נ"א ו'). ויש להתבונן דהנה לוט קיים בסדום הכנסת אורחים במדרגה גדולה ובמסי"נ ממש, וא"כ היו לו זכויות של חסד נוראות כל

כך, וא"כ למה הוצרך לזכות השתיקה כדי להנצל. ועוד וביותר, זהא כל הפיכת סדום היתה בעיקר משום שהתנגדו לחסד וכמפורש בקרא: הנה זה היה עון סדום אחותך גאון שבעת לחם וגו' ויד עני ואביון לא החזיקה (יחזקאל ט"ז, מ"ט), וא"כ לוט שהיה בתכלית ההיפך בזה עד כדי מסי"נ ועד בכלל, א"כ בדין היה שינצל, ולא היה צריך לכאורה לזכות ששתק לאברהם. ועוד, דמפורש בדבריהם ז"ל דגם בני ביתו של לוט מסרו נפשם על החסד. דאמרו ז"ל בקרא דארדה נא ואראה הכצעקתה הבאה אלי עשו וגו' (בראשית י"ח, כ"א), זוהי צעקת פלוטית בתו של לוט, שראתה עני אחד ברחוב העיר ועגמה נפשה עליו, מה היתה עושה, בכל יום שהיתה יוצאה לשאוב מים היתה נותנת בכד שלה מכל מה שבביתה ומאכלת לאותו עני, אמרו מאין חי העני הזה, וכשידעו בדבר הוציאוה להשרף, ועלתה צעקתה לפני כסא הכבוד וזהו: הכצעקתה (פדר"א פכ"ה). וא"כ כל חורבן סדום היה בשביל מסי"נ על חסד של בתו של לוט ששרפיה אנשי המקום, וא"כ הרי בדין הוא שינצל לוט, ולמה לו זכות השתיקה להנצל, דהלא זכות זו דמסי"נ על חסד גדולה מזכות השתיקה שהיתה רק בשוא"ת, שלא היה מוסר ורוצח לאברהם אחי אביו שהטיב עמו כל העת, [וכמו שהוכיח סופו שמסר נפשו להצילו כשנשבה ע"י המלכים אף שהיה כבר אחר הפירוד], דלכאורה אין בזה רבותא כ"כ דמה"ת יעשה עוול גורא כזה, ורק דכיון דסו"ס היה באפשרותו שלא לשתוק ע"כ נחשבה לו הפעולה הזו לזכות להנצל עבורה, וא"כ כ"ש שראוי לו להנצל מצד זכות המסי"נ לחסד, שלו ושל ביתו. ושמעתי מהסבא זצ"ל [וכן מצאתי בספר יד הקטנה], דענין הכנסת אורחים של לוט היה רק מעשה של חיקוי מה שראה אצל אברהם, אבל לא היתה זאת מדרגתו בעצם, שבעצמותו לא היה רק במדרגה זו שלא יעשה עוון פלילי כזה לגרום מיתה לאברהם, ולכן הועיל לו דבר זה יותר. וביאור הדברים, דהלא ודאי שלא היה מעשה חסד זה דהכנסת אורחים המעשה היחידי של חסד אצל לוט, אלא שהתורה כתבה רק מעשה זה - וכמו באברהם אבינו שמכל חסדיו המופלאים לא כתבה תורה להדיא רק מעשה אחד של הכנסת אורחים - אך הגדר דמ"מ לא היה זה עצמיותו, שאפשר לו לאדם לעשות כל הפעולות הטובות של חסד והטבה ואף בקביעות, ומ"מ עדיין אינו "איש חסד" בעצם, וכדכתיב (משלי י"א י"ז): גומל נפשו איש חסד, היינו שיהא זה תוארו וצורתו ממש. וכיו"כ אנו מוצאים גבי תפילה, דישנה דרגה של "איש תפילה", וכדכתיב (תהלים ק"ט, ד): ואני תפילה, והיינו אדם, שכל עצמותו היא השתפכות הנפש ומסירת כל הכוחות בתפילה, ואפשר שיתפלל אדם בכונה יתירה ועדיין איננו בחינת "איש תפילה", וכיו"כ הוא בשאר עניני העבודה והמצוות, שאפשר לקיים מצוות ולעסוק בעבודה ולא להיות בעצם "עובד ה'". וכן הוא בלוט שאף שעסק בקביעות בחסד, לא היה החסד עצמיותו.

והנה ודאי הוא שכל מעשה טוב כשלעצמו נחשב לאין ערוך ושיעור, ומכ"ש אם שובר בזה רצונו וכוחותיו, ומכ"ש כשיש נסיון גדול בדבר, ואפילו כשאבד סלע ומצאה עני ונתפרנס בה, אז"ל (ספרי דברים כ"ד י"ט) דיש לו זכות צדקה, אף שלא כיון לזה כלל, וכ"ש בנידון דידן, וגדולה מזו מצינו במלחמת עוג מלך הבשן, דאמר לו הקב"ה למשה אל תירא אותו, ואז"ל: מתשובתו של אותו צדיק אתה יודע מה היה בלבו, אמר שמא תעמוד לו זכות של אברהם אבינו, דכתיב ויבא הפליט ויגד לאברם העברי, ואר"י זה עוג מלך הבשן שפלט מדור המבול (ילקו"ש רמז תשס"ה), והיינו שנתירא שתעמוד לו הזכות שגרם להציל את לוט, ואף שמפורש בדבריהם ז"ל שלא נתכוון לש"ש, אלא אמר אברהם זה קוניון הוא, עכשיו אני אומר לו שנשבה בן אחיו והוא יוצא למלחמה ונהרג ואני נוטל את שרי אשתו

בר"ר מ"ב ח'), ומ"מ כיון דסו"ס נתגלגלה הצלת נפש על ידו, הרי זכותו גדולה כ"כ, וא"כ לוט שמעשה חסד שלו הוא גדול בדרגין לאין שיעור, הלא בודאי שזכותו גדולה יותר ראוי להנצל על ידה [ולכאורה היה אפשר לומר דבמעשה חסד של לוט הרי לא היה חסד מציאות, שהרי עשה חסד עם מלאכים שאינם צריכים לחסדו, וכל מעלת המעשה הוא רק גצד הכונה, וע"ז צריך כונה פנימית מעולה, וע"כ לא סגי בזה להנצל ולא היתה כונתו שלימה בתכלית, וגרע בזה מחסדו של עוג מלך הבשן שהיה מעשה הצלה במציאות. אמנם אין לומר כן שהרי גם בצד החטא מצינו (נזיר כג, א) דנתכוין לעלות ביחו בשר חזיר ועלה ביחו בשר טלה טעון כפרה וסליחה, וכדילפינן מקרא דאשה הפרם וה' יסלח לה (במדבר ל', י"ג), וא"כ כ"ש במדה טובה המרובה וכ"ש בנסיון גדול כזה. ועוד שהרי אז"ל גבי הכנסת אורחים דאברהם אבינו, והרי דברים ק"ו ומה זה שעשה חסד עם מי שאינו צריך כך פרע לו הקב"ה, היינו המן והבאר והשלו וענני הכבוד, מי שעושה חסד עם מי שצריך חסד עאכו"כ (ויק"ר ל"ד ח'), והרי דעכ"פ חשיב עשיית חסד], ומ"מ לא היה די בכ"ז שינצל לוט לאחר שכבר נגזרה גזירת כליה על סדום, וביחוד להצילו בדרך נס ולשלוח מלאכים להצילו, כיון שלא היה זה עצמותו^י). [ועד"ז יש לפרש בהא דאמרו בגמ' (ע"ז ד, א): והכתיב והכרתי ממך צדיק ורשע, בצדיק שאינו גמור, והיינו דחסירה לו המדרגה, ומעשיו הטובים לא נעשו לתואר עצמותו, וע"כ אינו ניצל מאבדן המקום].

אוצר החכמה

(ב) ונמצינו למדים מכאן עד כמה צריך להשתדל לקנות בנפשו המעלות שיתעצמו בו, ושתהיה כל מעלה מזדגתו בעצם, שהרי לפי המבואר אפשר לו לאדם ללמוד תורה ולא להיות "בן תורה" הראוי לשמו, ואיתא בדבריהם ז"ל שאמר המושל אם בניה של תורה אתם למה אין אתם נותנים את נפשכם עליה, וזוהי רק בחינת התחלה שהבין אותה גם העכו"ם, הרי שאפשר אף לעמול בתורה ועדיין אין ראויין לשם זה של "בן תורה", והיינו שאם חלושה אצלו ההחלטה לא למוש מאהלה של תורה ומעסק התורה כל ימיו וכאמור: אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שכתתי בבית ה' כל ימי חיי וגו' (תהלים כ"ז, ד), ויכול בשביל ענינים הבליים להזניח או למעט בתורה, הרי אינו "בן תורה" בעצמותו, ומכ"ש כשרגיל בבטול תורה, וכשמבטל תורה אין עושה הדבר עליו רושם, ומכ"ש אם קובע עצמו לבטול תורה בכמה שעות ביום או בלילה, הרי ודאי דאינו בגדר "בן תורה". ומלבד שהוא מחוייב לתת דין וחשבון על כל שעותיו ועל כל רגע ורגע ביחוד, והוא עובר על השמר לך פן תשכח וגו', ועובר בג' לאוין כדן השוכח דבר אחד ממשנתו (מנחות צט, ב) - שהרי כשאפשר לו ללמוד ולחזור על למודו או לעיין בו והוא מבטל זמנו, נמצא דהוא יושב ומסיר ד"ת מלבו - הרי כל למודו הוא בדרגה אחרת, דאינו מגדר "בן תורה" בעצמותו, דהרי לדרגת "בן תורה" צריך לקנות בנפשו תשוקת התורה ואהבת התורה, וההכרה שלא תיתכן כלל חיות בלתי למוד התורה, כי הוא חייך ואורך ימך, ושלא יחפוץ כלל בחיים אחרים, ומכ"ש אם הוא צריך לשבור רצונו כשלומד, דאין לו רצון טבעי ללמוד, ויסוד מחשבותיו ורצונותיו הוא בדברים

^י ושמעתי עוד לפרש בהא דזכות השתיקה ששתק לוט לאברהם עדיפא מזכות חסד לענין להנצל מסכנת סדום, דמעשה השתיקה הגם שהיה דבר קטן מאד, אבל מאחר שהיה נוגע להאדם הגדול בענקים הוא אברהם, הוא חשוב מאד וטעם זה מסתבר, דהא קיום כל הדורות ותכלית הבריאה היא בשביל האדם השלם, ולכן יש חשיבות גדולה לכל מה שנוגע לו.

מה שלא מצינו כן בכל חלקי התורה שקיים אברהם אבינו שסיפרה רק בדרך כלל שקיים כל התורה וכו' ש"מ שכונת התורה להורות לנו ללמוד מאברהם אבינו הזקן איך להתנהג עם האורחים עכ"ל, ועיין שם שהאריך בהדברים שיש ללמוד מפרשה זו.

יוקח נא מעט מים (יח, ד)

יש לעיין למה אמר לו ליקח רק מעט מים, ולמה לא הרבה מים, אולי יצטרכו טפי, ושמעתי לתרץ בשם ר' ישראל סלנטר זצ"ל דכיון דשלח ע"י שליח לא רצה להטריחו יותר מדאי, דא"א לקיים מצות הכנסת אורחים על חשבון של אחרים.

יוקח נא מעט מים (יח, ד)

ברש"י, יוקח נא ע"י שליח והקב"ה שילם לבניו ע"י שליח שנאמר וירם משה את ידו ויך את הסלע ע"כ. עי' במי מרום לאא"ז הגר"מ חרל"פ זצ"ל דבא ללמדנו כמה גדול ערכה של מצוה שלמה ומה יכולה לגרום איזו התרשלות כל שהוא בקיומה, שכן מצד החסרון של מצוה בו יותר מבשלוחו נתן הקב"ה מים לישראל ע"י שלוחו, משה רבינו, ונתגלגל הדבר שהרים את ידו והכה על הסלע ובעבור זה לא נכנס לא"י, וזה גרם לכל הגלויות כולן עד היום הזה, שכן אם היה משה מכניסם לארץ לא היתה גלות כלל, הרי חסרון כל דהו בקיום מצוה יכול לגרום אחריו סבל איום עד סוף כל הדורות.

ורחצו רגליכם (יח, ד)

ברש"י, כסבור שהם ערביים שמשתחיים לאבק רגליהם, והקפיד שלא להכניס עבודה זרה לביתו, אבל לוט שלא הקפיד הקדים לינה לרחיצה שנאמר ולינו ורחצו רגליכם. ויש לעיין בדברי רש"י לקמן פרק י"ט ב' בהא דהקדים לוט לינה לרחיצה, דהקשה רש"י וז"ל וכי דרכן של בני אדם ללון תחלה ואח"כ לרחוץ, ועוד שהרי אברהם אמר להם תחלה רחצו רגליכם, אלא כך אמר לוט, אם כשיבאו אנשי סדום ויראו שכבר רחצו רגליכם, יעלילו עלי ויאמרו כבר עברו שני ימים או שלשה שבאו לביתך ולא הודעתנו, לפיכך אמר, מוטב שיתעכבו כאן באבק רגליהם שיהיו נראין כמו שבאו עכשיו, לפיכך אמר לינו תחלה ואח"כ רחצו ע"ש, וא"כ צ"ע מה היה הטענה על לוט שלא הקפיד שלא להכניס ע"ז לביתו. ומבואר מכאן דצריך להקפיד שלא להכניס ע"ז לביתו, אפילו על חשבון של הכנסת אורחים.

ויקח חמאה וחלב ובן הבקר (יח, ז)

עיין בדעת זקנים מבעלי התוס' שהקשה איך נתן להם חמאה חלב ובן בקר והא בשר בחלב הוא, ואברהם אבינו קיים כל התורה כולה אפילו עירובי תבשילין. ועירובי תבשילין הכוונה

**אוֹצִיֵאָהּ נָא אֶתְהֵן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ
 לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לְאִנְשֵׁים
 הָאֵל אֶל־תַּעֲשׂוּ דְכָר כִּי־עַל־כֵּן
 בָּאוּ בְצֵל קַרְתִּי: ַ וַיֹּאמְרוּ |
 גַּש־הֵלָאָה וַיֹּאמְרוּ הָאֶחָד בְּא־**

לוֹתְכוֹן וְעִיבִידוּ לָהֶן
 כְּדַתְקוֹן בְּעֵינֵיכוֹן לְחוֹד
 לְגַבְרֵיָא הָאֵלֵין לֹא תַעֲבְדוּן
 מִדְעַם אַרִי עַל כֵּן עַלֹ
 בְּטַלֵל שְׂרוּתֵי: ַ וַאֲמָרוּ
 קָרַב לְהֵלָאָ וַאֲמָרוּ חַד
 אֶתְאָ לְאֶתוֹתְבָא וְהָא דִיין

שפתי חכמים

ה (ג"ל) דאם לא כן וכי בשביל זה באו אצל לוט שלא יעשו להם דבר, הרי לא היו נרדפים קודם לכן מאנשי סדום; ו רצה לומר דלשון גש משמע שיקרב אליהם, והלאה משמע שיתרחק מהם, לכך מפרש קרב להלאה, כלומר לך מאתנו ונמצא שהוא מתקרב לאותו מקום שהולך לשם; ו יחידי מדכתיב האחד, נכרי מדכתיב האחד והתרחק ממנו וכן כל הלאה שבמקרא לשון רחוק כמו זרה הלאה*. הנה החזי ממך והלאה**. גש הלאה המשך גשה לי ואשנה****. המשך ללדדין בעבורי ואשז אלנך. אחת מליך על האורחים איך מלאך לנך. על שאמר להם על הכנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת. ועל שהיה מליך על האורחים אמרו האחד צא לגור, אדם נכרי ו יחידי

רש"י

(ח) האל. כמו הלאה: כי על כן באו. כי הטובה הזאת תעשו לכבודי ה על אשר צאו צלל קורתי. תרגום בטלל שרותי, תרגום של קורה שרותא: (ט) ויאמרו גש הלאה. קרב להלאה ו כלומר התקרב ללדדין הנה החזי ממך והלאה**. גש הלאה המשך גשה לי ואשנה****. המשך ללדדין בעבורי ואשז אלנך. אחת מליך על האורחים איך מלאך לנך. על שאמר להם על הכנות אמרו לו גש הלאה לשון נחת. ועל שהיה מליך על האורחים אמרו האחד צא לגור, אדם נכרי ו יחידי

רמב"ן

סדום ועמורה אדמה וצבויים אשר הפך ה' באפו ובחמתו (דברים כט כב):
 כי יש באומות רעים וחטאים מאד ולא עשה בהם ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכל, כי שם היכל ה'. ועוד אני עתיד לבאר זה בסדר אחרי מות (ויקרא יח כד), אם יחיניי הממית והמחיה:

אבן עזרא

תוספת ו"ו פתוח שזה: האל. כמו הלאה. ויאמר הגאון כי בעבור השלישי שלא צא אמר כן. וזה הטעם רחוק כי גם שמי הלשונות ממלאם בלשון ארמית:

ה. אוֹצִיֵאָהּ נָא אֶתְהֵן אֵלֵיכֶם. מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידי גנותו, שהיה טורח מאד על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו, אבל שיפייס אנשי העיר בהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב, שלא היה ענין הזמה בנשים מרוחק בעיניו, ולא היה עושה לבנותיו חמס גדול כפי דעתו:
 לכך אמרו רבותינו (תנחומא וירא יב) בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן, אמר לו הקב"ה לעצמך אתה משמרן. והנה לוט היה מתירא עליהם כי היה חושב שהם אנשים, אבל כאשר הכו בסנורים את אנשי העיר ואמרו לו כי משחיתים אנחנו את המקום הזה וישלחנו ה' לשחתה, אז הכיר בהם והאמין לעשות כל אשר צוו:

ודע והבן כי ענין פילגש בגבעה (שופטים יט) אף על פי שהוא נדמה לענין הזה איננו כמוהו לרוע, כי הרשעים ההם לא היה דעתם לכלות הרגל ממקומם, אבל היו שטופי זמה ורצו גם במשכב האיש האורח, וכאשר הוציאו אליהם פילגשו נתפייסו בה. והאיש הזקן שאמר להם הנה בתי הבתולה ופילגשהו אוציאה נא אותם ועשו להם הטוב בעיניכם (שם יט כד), יודע היה שלא יחפצו בבתו ולא יעשו עמה רעה, ועל כן לא אבו לשמוע לו, וכאשר הוציא את פילגשו לבדה שחקו ממנו. והאיש בעל הבית גם האורח כולם היו חפצים להציל את האיש בפילגשו, כי פילגש היתה לא אשת איש, וכבר זנתה עליו:
 ובפרץ ההוא עוד לא היו בו כל אנשי העיר כאשר בסדום שנאמר בו "מנער ועד זקן כל העם מקצה", אבל בגבעה נאמר והנה אנשי העיר "אנשי בני בליעל" (שם יט כב), מקצתם שהיו שרים ותקיפים בעיר, כמו שאמר האיש (שם כ ה) ויקומו עלי בעלי הגבעה, ועל כן לא מיחו האחרים בידם:
 והנה פנות כל העם מכל שבטי ישראל רצו לעשות גדר גדול בדבר להמית אותם, שנאמר (שם כ יג) ועתה תנו את האנשים בני בליעל אשר בגבעה ונמיתם. ודבר ברור הוא שלא היו חייבין מיתה בדין תורה.

29

אולם אצל לוט מצינו מדה אחרת, שלא נהג כן, אלא אדרבה החסד שעשה במסירות נפש היה על השבונם של אחרים, שהיה מוכן לעשות מעשה של אכזריות ממש בכנותו למסרם לאנשי סדום, כדכתיב (יט, ה) "אוציאה נא אתהן אליכם", בשביל החסד שעשה עם אורחיו, כמש"כ הרמב"ן וז"ל:

'אוציאה נא אתהן אליכם' מתוך שבחו של האיש הזה באנו לידי גנותו, שהיה טורח מאד על אכסניא שלו להציל אותם מפני שבאו בצל קורתו, אבל שיפיים אנשי העיר כהפקר בנותיו אין זה כי אם רוע לב, שלא היה ענין הוציאה בנישים מרחוק בעיניו ולא היה עושה לבנותיו חסם גדול כפי דעתו, לכך אמרו רבותינו (תנחומא דרא י"ב) בנהג שבועלים אדם מוסר עצמו על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה מוסר בנותיו להתעולל בהן אכזר לו הקב"ה לעצמך אתה כושמך.

הרי שעשה לוט חסד גדול מאד, אך לא דיקדק שלא יהיה החסד על השבונם של אחרים, אלא אדרבה מתוך מעשה זה ראינו רוב גנותו ורוע לבו, שבשביל החסד שעשה עם אורחיו עשה דבר מכוער ואכזרי למסור את בנותיו ולהתעולל בהם מתוך רוע לב.

הרי שבולט בזה גורל החילוק בין מדת החסד של אברהם למדת החסד של לוט, והדברים נפלאים מאד ומתאימים ברקדוק רב עם דברי הסבא מסלבודקה זצ"ל הנ"ל, דמכיון שלא קנה לוט מדת החסד של אברהם בעצם נפשו כלל, וכל החסד שעשה לא היה אלא מעשים של חיקוי ומעשים שטחיים וחיצוניים בלבד, כחסד כזה אפשר לבוא לידי עשיית חסד על השבונם של אחרים ולהרע להם, ורק למי שיש לו מדת החסד בעצם כמדתו של אברהם לא יבוא להרע לאחרים במעשי החסד שלו, כיון שבא להיטיב מתוך עדינות של לב טוב ועומק מדת הנפש ורצון להיטיב, וא"א שעם זה יגרום צער או נזק לאחרים, כי מדתו היא מדת ההטבה בעצם ואינה אלא אך טוב וחסד, אבל כשעושים חסד רק בתורת מעשים של חסד בעלמא - נאכזעמאכטע חסד - ולא מתוך מדת ההטבה בעצם, אפשר לבוא לעשות מעשה חסד שיש בה גם מדת אכזריות ורוע הלב.

ט"ו ענין זה מובן מאד לפי מה שהוספנו לעיל על דברי הסבא מסלבודקה זצ"ל באור הצפון, דעיקר יסוד מדת החסד של ההידמות להשי"ת ולהלך בדרכיו, הוא שיהיה האדם 'איש חסד', דהיינו שיהיה חנון בעצם ורחום בעצם, עד שממילא מתוך מדתו העצמית מיטיב עם אחרים כי 'מחוק הטוב הוא להיטיב', ולא רק משום שחייב להיטיב לאחרים אלא לקנות את עצם המדה בנפשו. ועפ"י פשוט להבין חילוק זה בין אברהם אבינו ללוט, דמה שלאברהם היתה מדת החסד בעצם היה משום שנעשה טוב בעצם וממילא 'מחוק הטוב הוא להיטיב', שהוא קנה מדתו של הקב"ה והלך בדרכיו ממש כביכול והיטיב לאחרים מצד חוק הטוב, אבל לוט לא נכנס כלל לגדר זה של חסד של

ענין האדם - איך אנו צאנען

קונטרס החסד

(פרקי "הנותן והנוטל")

פרק א' ידבר בנותן ונוטל

כאשר ברא אלהים את האדם, עשהו לנותן ונוטל. כח הנתינה הוא כח עליון ממדות יוצר הכל ברוך הוא, שהוא מרחם ומטיב ונותן, מבלי קבל דבר בתמורה; (הן לא יחסר לו כלום, ככתוב: "ואם צדקת מה תתן לו" (איוב ל"ה ז') רק שאנו מביעים לו את תודתנו, אשר זה שורש עבודתנו לו) וככה עשה את האדם, ככתוב: "בצלם אלהים עשה את האדם", כי יוכל לרחם ולהטיב וליתן.

אבל כח הנטילה, הוא אשר יתאוה האדם למשוך אליו את כל הבא בתחומו, כח זה הוא אשר יקראוהו בני האדם "אהבת עצמו", והוא שורש כל הרעות.

יש אשר יקח ולא ישלם מאומה, הוא הנקרא גולן, אם בכח יגזול; או גנב, אם בבלי דעת הבעלים יקח; או רמאי, כשיגנוב דעת בני האדם, ויפתם לתת לו מדעתם. המפסידים האלה הנם כלליים ופרטיים.

הכלליים — עושי המלחמות, רוצחי עמים, ואין שופט למו באדם, זולת האל ית' לברו.

הפרטיים — אשר מיחידים יגזולו, המה אשר שמו להם בני האדם שופטים להענישם, למען הנצל מרשעתם, ועוד ילמדו דעת את העם להרגיש

קונטרס החסד. — בקונטרס זה צירף רבנו זצ"ל פרי עבודת הרבה שנים, גרעיני הראשון היה רשום אצלו עוד מתקופת קלם, הענין היה חביב עליו עד מאד; וקבע לו סגנון בפני עצמו. לצורך ההכפלה כתב נוטה בלשון קצרה מזה, אבל לצורך הספר החלטנו לתת פה את הנוסח הראשון, ולהציג בתור הוספות את החיזושים שנוספו בנוסח הקצר, כתב גם חלק שני (עיי' במדור שני) והגיה עוד תומר עשיר, הצריך עוד סידור, אשר אנו מקווים להוציאו לאור בעז"ה בספר אחר.

בצדק, גם כי יבוש האדם מעשות עול, אבל שורש הרע — שהוא כח הנטילה, עודנו במקומו יעמוד; ועל כן אל תאמין באדם ובציביליזציה שלו, כי תחת מעטה זה ירמה ויגנוב, ויגזל וירצח. הן כבר גילו חז"ל את תרמיתו, באמרם: "אלמלא מוראה של מלכות איש את רעהו חיים בלעו" (אבות פ"ג מ"ב).

ויש אשר אין עול בידם כלל נגד רעיהם במה שיקחו, אלא שאוהבים ליטול מבלי שלם בתמורה; כגון אוהבי המתנות והירושות ונטילת הצדקה, ואוהבי הבצע והרווחים הגדולים. גם כל אלה בנוטלים יתחשבו, ועליהם אמר החכם מכל אדם: "ושונא מתנות יחיה" (משלי ט"ו כ"ז). שני הכחות האלה — הנתינה והנטילה — הם שרשי כל המדות וכל המעשים. ויש לך לדעת, שאין דרך ממוצע בזה, כי נפש האדם לעולם תשאף לאחד משני הצדדים ובתשוקת הלב הפנימית אין פשרות, זה הכלל: אין ממוצע בהתענינות. נמצא שבכל מעשה, בכל דבור, ובכל מחשבה — אם לא בנוגע לפנימיות נפשו מבלי שייכות למציאות מחוצה לו — הנהו אם מתחסד ונותן, או חוטף ונוטל, וכעין זה איתא בחובות הלבבות (שער עבודת האלקים, פ"ד), שבפנים הלב אין לנו דבר הרשות, אלא או חובה או איסור.

בוה אולי נתקרב קצת להבנת הפסוק שהבאנו למעלה: "ושונא מתנות יחיה". ועוד יתבאר ענין זה להלן.

פרק ב' במשא ומתן

הנה ישאלנו הסוחרים בעלי המשא והמתן: "אתם אומרים שאך הנתינה היא טובה, וכל נטילה היא מדה רעה? הלא בזה תפריעו את סדר כל העולם; הן כל הברואים בראם ה' להיות נותנים ונוטלים כאחת, וככה סידר את עולמו; האם אין האדם כאחד מהם, ולמה לא יטול וגם יתן?"

אבל האמת תורה דרכה, כי גם באלה שני מינים המה, יש אשר יטלו הרבה, ואך מעט יתנו, הלא המה הסוחרים אשר ישתמשו בכל מקרה להרויח בה מבלי התחשב אם טרחם ועבודתם אשר עבדו שוים המה באמת די הרויח אשר ישיגו בתמורתם, גם יתאמצו ליהנות בכשלוך רעיהם וחסרונן ידיעתם; האם אין זו גניבת הדעת ורמאות, מבלי הפרש? וכל שכן אלה אשר סחרם וקנינים ירבה, ועמל אחרים יאכלו, בנשך ובמרבית; או אלה אשר במהיר קל יעבידו את פועליהם ושכיריהם לעבוד עבורם עבודת פרך; וכן המשעבדים בעמים ורודים בם בחזק יד (אף שיועילו לאומתם) הן כל אלה ודומיהם נטילתם מרובה ונתינתם מועטה.

אליו דבר מאת רעהו יתעורר בו הרצון לשלם עבורו, ואם לא יוכל לעשות זאת, לבו ירגיש בחובת התשלומין — וזו היא אשר נקרא לה בשם "הודאה".

אבל הנוטל ישאוף תדיר למשוך אליו את כל אשר יוכל, הן בגזילה והן בתרמית והן במתנה, ובקרב לבו יחשוב כי הכל שלו הוא ובשבילו, על כן בהגיעו דבר טוב, אשר הטיב עמו חבירו, לא ירגיש בחיוב תשלומין כלל. הוא אשר נכנהו: "כפוי טובה" — ואם תראה את הנוטל כי יודה, ולפעמים גם באופן יפה מאד, אל תאמין בו ובהודאתו, כי בשפתיו יחנוף, ולבו כל עמו. אך באשר בחפצו לסבב אליו עוד טובות רבות ומתנות חשובות, יתלבש בכסות מכיר הטוב, נמצא שגם הודאתו — נטילה היא, כי כך היא כונתה.

כללו של דבר: הכרת טובה היא תולדת כח הנתינה, וכפית טובה היא תולדת כח הנטילה.

פרק י"ב העולם המתוקן

שאלוני: אם באמת חפץ השי"ת שלא יהיה האדם לנוטל, אלא שיסתפק בכל אשר יגיע אליו על ידי עצמו, אם כן למה ברא את האנשים בעולם אחד ויעשם לחברתיים, הלא טוב היה אם כל אחד מבני האדם נברא בעולם מיוחד לעצמו ולא תהיה אפשרות לקנאה ותחרות*.

ותהי תשובתי פי שנים:

ראשונה. אלו לא נברא האדם חברתיי לא היה בוחר בין נטילה לנתינה, אלא הנטילה היתה נשללת ממנו בכח הטבע. אבל חפץ ה' בכריאת האדם היה שיבחין בין טוב לרע ויבחר בטוב, ע"כ ניתנו בו שני הכוחות גם יחד, ויושם עליו לבחור בכח הנתינה ולרחק את כח הנטילה; וזה הצלחתו בעוה"ז והבא. ועל זה אמרה התורה: "החיים והמות נתתי לפניך... ובחרת בחיים".

ושנית, כי אילו לא היו בני האדם חברתיים, ולא היו צריכים זה לזה, הלא לא היתה אפשרות גם לכח הנתינה, כי למי יתן האדם אם לא יהיה מי שיקבל ממנו;

* ועיין עוד במאמר "הפרט והכלל".

פרק י' הרפואה לשאיפה הרעה

איך ינצל האדם משאיפה הרעה?

זו היא שאלה חמורה. הן השאיפה הזאת מתולדת היצר הרע היא, ואם גם נלחם כנגדו וננצחנו, הלא אין זה אלא במעשה, אבל מי יוכל לכבוש את לבו שלא יתאוה?

אבל חכמינו ז"ל הקדושים, גילו לנו את זה באמרם (סנהדרין ק"ז ע"א): "משביעהו רעב, מרעיבו שבע". לאמור, כי הרפואה הבודקה והאמיתית לחולי השאיפה הרעה — תאות כח הנטילה — היא לרפאות את הרעבון ברעבון עצמו.

כלל הוא: הרעב את יצרך ויבדל ממך!

ותקל תרופת הרעבון הזאת לצדיק, בזכרו כי לא יתאחדו הנתינה והנטילה, וכל זמן אשר לא יפרד האדם מכח הנטילה לגמרי לא יהיה לנותן (עי' פ"ב), ולא ידבק במדת בוראו (עי' פ"א).

וגם מי שלא הגיע אל מדרגת הצדיק, ישים אל לבו, כי בחלותו את חולי הנטילה חייו אינם חיים, וכי טוב לו לסבול רעב מועט, מאשר יהרס את כל אושר חייו (עי' פ"ז), אז תקל הרפואה, ושב ורפא לו.

ע"כ יזהרו הצדיקים מאד מאד, שלא יבואו לידי נטילה, ולא יהנו ממנה כלל, למען לא ילכדו ברשתה, ואמר החכם מכל אדם: "שונא מתנות יחיה".

ותמהו רבים, שנאה זו למה היא, ואיך תביא לידי חיים? וכבר הזכרנו את הפסוק בסוף הפרק הראשון, ויעדנו לבארו בס"ד. — אבל בכל מה שאמרנו למעלה הרי התבאר דבר זה היטב מאיליו.

פרק י"א הכרת הטוב

מה הנה הכרת הטוב וההודאה? איה הוא מקורם בנפש? ומאין תבא כפיית הטובה, אשר רוב בני האדם יכשלו בה?

גם בזה תכיר את הנותן והנוטל.

הנותן ירגיש בלבבו אשר לא יחפץ במתנות-חנם, כי שאיפתו היא

הנתינה וההטבה, וזהו הענין של 'בצלם אלהים עשה את האדם' שנטע בו את מדותיו שיוכל להיטיב ולרחם.

ולפי"ז יש תוספת ביאור כמה שנקבעה בריאת האדם המתוקן בכחינת האנושיות המעולה, באברהם וזרעו, כיון שאברהם שהוא יסוד מדת ההסד והנתינה, השלים את צורת האדם השלם שנברא בצלם אלקים ובמדותיו שיוכל לרחם ולהיטיב, ודור ההפלגה שהלכו במדה ההפוכה של אנוכיות ונטילה איברו את מדרגת האדם המתוקן שנברא בצלם אלקים, ונשארו בדרגת האנושיות השפילה שלאחר החטא.

ה

ולפי המבואר דיסוד מדת החסד הוא ההליכה בדרכיו של מקום, שזהו מעיקר ברייתו שנברא בצלם אלקים להלך במדותיו של הקב"ה, יש לנו לכאר את דברי המהר"ל שהבאנו בתחילת דברינו שכתב, 'ועוד יש לך לדעת כי התורה יש לה חיבור עם השי"ת... ולפיכך התחלת התורה וסופה גמילות חסדים כי דרכי השי"ת הוא החסד שזהו מדותיו של השי"ת'.

והנה מש"כ ד'התורה יש לה חיבור עם השי"ת' ביארנו לעיל עפי"ד הנפש החיים בשם הוזה"ק ד'אורייתא וקב"ה חד הוא, וכדביקות בתורה הרי הוא דבק ממש כביכול בהקב"ה, כלשון הנפש החיים הנ"ל 'זיכון להתדבק כלמודו בו בתורה בו בקב"ה היינו להתדבק בכל כוחותיו לדבר ה' זו הלכה, וזוה הוא דבוק בו יתברך ממש כביכול כי הוא יתברך ורצונו חד כמש"כ בזהר'.

וע"ז הוסיף המהר"ל דעדיין א"א לו להאדם להתדבק בהקב"ה ע"י התורה בלחוד, יצריך להקדים לדביקות זו מדת החסד שיכשירנו למעלת הדביקות הזאת, ולזה סיים המהר"ל 'ולפיכך התחלת התורה וסופה גמילות חסדים כי דרכי השי"ת הוא החסד שזהו מדותיו של השי"ת', ואי אפשר להדבק בתורה כלי להתדבק בדרכיו של הקב"ה, ולכן ההקדמה שמוכרח האדם להקדים כדי להכשיר את עצמו להיות ראוי להתדבק ולהתחבר עם הקב"ה בתורתו, היא רק ע"י שיקנה בנפשו מדת החסד שהיא דרכו של

ה. ע"י בהקדמת הג"ר איצליה זצ"ל לספר נפש החיים שכתב זצ"ל, והיה רגיל [פ"י אבי מהר"ת זצ"ל] להוכיח אותי על שראה שאיני משהתף בצערא דאתרינא, וכה היה רכרו אלי תמוד שזה כל האדם לא לעצמו נברא רק להועיל לאחריו ככל אשר ימצא בכחו לעשות, עכ"ל. ומעולם חיפשתי המקור לדברים אלו שלא נברא האדם לעצמו אלא להועיל לאחריו, ואורו עיני כשמצאתי את דברי המכתב מאליהו אלו, שזהו הענין של 'בצלם אלהים עשה את האדם', שנברא בכה עליון של מדותיו של הקב"ה להיות מרחם ומיטיב, וא"כ בודאי שהאדם לא נברא לעצמו אלא להועיל לאחריו, שהרי מעיקר ברייתו נברא בצלם אלקים לרחם ולהיטיב לאחריו.

השי"ת ומדתו להיות מן הנותנים ולא מן הנוטלים, דע"י שמתדבק בהקב"ה ומקיים 'ובו תדבקון' ע"י ההליכה בדרכיו כמבואר ברש"י הנ"ל, נעשה מוכשר ומוכן להתחבר ולהתדבק בהקב"ה בלימוד תורתו שהוא ודיבורו חזר, והאופן להלך בדרכיו של הקב"ה הוא לקנות מדת החסד בעצם, ולהיות 'איש חסד' שמתחסד מכח מדותיו של עצמו להיטיב לאחרים ולא רק להשלים את חסרונו, ולקנות מדת החסד בעצמות נפשו, להיות מיטיב ומתחסד כדרכו של הקב"ה שברא את העולם במדת החסד - 'עולם חסד יבנה'. וע"י שמהלך בדרכו של מקום ומתקשר עמו במדת החסד הוא מתדבק בבריתו של אברהם אבינו, ומוציא לפועל עיקר ברייתו שנברא 'בצלם אלקים' שניתן בו כח עליון ממדות יוצר הכל ב"ה שהוא מרחם ומיטיב, נעשה מוכשר ומוכן להתדבק בהקב"ה ע"י התורה ד'אורייתא וקב"ה חד הוא'. וזהו מה שאמרו חז"ל 'תורה תחילתה גמ"ח' דההכשר וההקדמה להתדבק בתורה ובהקב"ה היא בגמ"ח שהוא דרכו ומדתו של השי"ת.

כד עפ"י יש לחזור וליישב מה שהקשינו על שינוי הסדר בתיקון הג' עמודים שהעולם עומד עליהם ע"י האבות הקדושים - חסד עבודה ותורה, שלא כסדר שמנו חז"ל - 'על התורה על העבודה ועל גמילות חסדים'. דלפי מה שביארנו בדברי המהר"ל יש לבאר היטב, דלגבי סדר המעלות של הג' עמודים שהעולם עומד עליהם התורה היא הראשונה במעלה, דתלמוד תורה כנגד כולם, ומגדלתו ומרוממתו, ויעקב אבינו הגיע למעלת השלימות ע"י התורה כדכתיב "ויעקב איש תם" - ותרוממו גבר שלימים - "יושב אהלים". אולם בסדר העבודה בפועל גמ"ח קודמת, כי א"א להתחיל עבודת עמודי התורה והעבודה אם לא יקדים אליהם עמוד החסד 'כי התורה תחילתה גמ"ח', ופירושו כדברי המהר"ל שכדי ליכנס לתורה ועבודה ששניהם מענין חיבור וקשר ודביקות בה', כלשון הרמח"ל בדרך ה' (ח"א פ"ד אות יא) 'שהכונה כאמת בכל המצות תהיה אליו יתברך להתקרב לו וליאור באור פניו... וזה התכלית האמיתי שבהן', צריך להקדים אליהם הדביקות בה' של 'ובו תדבקון' ע"י ההליכה בדרכיו במדת החסד, ולולי זה א"א להגיע למעלת הדביקות שע"י התורה והעבודה. מטעם זה תיקן אברהם אבינו עמוד הגמ"ח תחילה שיהיה אפשר אח"כ להעמיד ולתקן את עמודי התורה והעבודה.

כה ועפ"י כל זה מתפרשים היטב דברי חז"ל שפתחנו בהם, 'יכול יהיו תותמין בכולן תל' 'והיה ברכה' בך חותמין ולא בהם'. והענין הוא דהאבות הקדושים השרישו את הג' יסודות ועמודי העולם והם תורה עבודה וגמ"ח, והיה סלקא דעתך דכולם שוים במעלתם וראוי לחתום בכולם, לזה אמר 'בך חותמין' במדת החסד של אברהם אבינו חותמין, שהיא ההקדמה לכל היסודות ד'תורה תחילתה גמ"ח וסופה גמ"ח' כמו שביאר המהר"ל 'כי דרכי השי"ת הוא החסד שזהו מרותיו של השי"ת', דא"א לבוא לשאר המדרגות בדביקות בה' אלא ע"י הקדמת מדת החסד וההליכה בדרכיו,

וזה כולל בין עמוד העבודה של יצחק ובין עמוד התורה של יעקב, שההקדמו וההכשרה לכולם היא להתדבק בבריתו של אברהם אבינו ולהיות גומלי חסדים.

וכך מרומז בפסוק (מיכה ז, כ) "תתן אמת ליעקב חסד לאברהם", ד'אמת' זו תורה כדאיתא בברכות (ד, ב), והתורה של יעקב אינה תורה שלימה אלא עם ה'חסד לאברהם'. ומבואר היטב לפי כל מה שנתבאר דההקדמה לכל ההקדמות היא להתדבק בהקב"ה בבריתו של אברהם אבינו, ע"י שיקנה בנפשו מדת החסד בעצם להיטיב לזולתו במדת ההטבה שלו, וע"י הקנין הזה בנפשו מייסד יסוד הבנין של כל ג' עמודי העולם, וזהו מה שאמרו 'בך חותמין'.

כו עפ"י הדברים מתפרשים מה שמצינו בחז"ל בכמה דוכתי ולא סגי בתורה בלחוד ואע"פ שהיא העיקר דת"ת כנגד כולם צריכה היא גם למדת החסד, כדמצינו בגמ' סנהדרין (צח, ב) 'שאלו תלמידיו את רבי אלעזר מה יעשה אדם וינצל מחבלו של משיח יעסוק בתורה ובגמילות חסדים', ע"כ. דבנדאי עיקר הזכות לינצל מחבלי משיח היא עסק התורה הקדושה, אלא דהגמ"ח היא ההקדמה לתורה והבנין של תורה שתהיה בדביקות וחיבור עם הקב"ה בשלימות, דע"י שמתדבק בהקב"ה במדת החסד כמשנ"א 'ובו תדבקון', בא לידי הדביקות בו בתורתו. והיום שאנו נמצאים בתקופה של חבלי משיח ואין אדם יודע מה ילד יום, במצב כזה צריכים תמיד לזכור שהעיקר הוא לעסוק בתורה וגמ"ח שע"י ניצל מחבלי משיח.

עוד אמרו בגמ' ע"ז (ה, ב) 'אשריהם ישראל בזמן שעוסקין בתורה ובגמילות חסדים יצדם מסור בידם ואין הם מסורים ביד יצרים', ע"כ. והיינו דאע"פ שההצלה מהיצה"ר הוא רק ע"י התורה, כמש"א חז"ל (קדושין ל, ב) 'בראתי יצה"ר בראתי לו תורה תבלין', ורק זה הוא התבלין כנגד היצה"ר ולא שום דבר אחר כמש"כ המסילת ישרים (פ"ה), גילו לנו חז"ל דעדיין לא סגי בתורה וצריכה היא גם לגמ"ח, ובלא"ה לא ימסר יצרו בידו. ומבואר היטב לפי דברינו דכדי להגיע לתורה השלימה בדביקות הגמור להקב"ה צריך להקדים אליה גמ"ח, שע"י מתדבק ומתקשר להקב"ה ע"י ההליכה בדרכיו כמשנ"א 'ובו תדבקון'. ולא סגי בחסד מבחוח ומעשים טובים בעלמא, אלא בקנין מדת החסד בנפשו ובריתו של אברהם אבינו שהיא עיקר מדת החסד וההליכה בדרכי הקב"ה, להיטיב לאחרים מרוב השתוקקות להתחסד ולהטיב לאחרים, וע"י נבנה האדם ומתחבר להקב"ה ונמסר היצה"ר לידו.